

Actuele toestand en evolutie van Europese natuurwaarden in
de Oostkustpolders
(vogelrichtlijngebied Poldercomplex en habitatrichtlijngebied
Polders)

foto: Ives Adams slaaptrek kleine rietgans

Nummer : INBO.A.2008.156
Datum : 10 september 2008
Auteurs: Griet Ameeuw, Wouter Courtens,
Vragen naar : 02/558.18.15 griet.ameeuw@inbo.be,
wouter.courtens@inbo.be
Geadresseerde : Agentschap voor Natuur en Bos
Els Martens, Brenda Bussche
Aantal bladzijden : 36

1. Aanleiding voor dit advies	2
2. Algemeen kader.....	3
2.1 Situering van de polders	3
2.2 Korte omschrijving van de oostkustpolders	4
2.3 Vogelrichtlijngebied `3.2 poldercomplex`	4
2.4 Habitatrichtlijngebied BE250002`Polders`	5
3. Avifauna	6
3.1. Evolutie van de avifauna in het poldercomplex (1981 – 2007)	6
3.1.1 Broedvogels van de Bijlage I	6
3.1.2 Internationaal belangrijke watervogelaantallen.....	9
3.1.3 Rode Lijst-soorten en belangrijke soorten op Vlaamse schaal	16
3.2 Belangrijke habitats voor de avifauna	19
4. Vegetatie.....	23
4.1 Definitie poldergrasland	23
4.2 Beschrijving van de actuele toestand van de graslanden op basis van de typologie van de Biologische waarderingskaart (BWK)	23
4.2.1 De historisch permanente graslanden.....	23
4.2.2 Poldergraslanden met verspreid biologische waarde	24
4.2.3 Minder waardevolle poldergraslanden	25
4.3 Beschrijving van de actuele toestand van de poldergraslanden op basis van de Natura2000 habitats (van de habitatrichtlijn)	27
4.4 Inkrimping van het graslandareaal in de Polders sinds 1980	28
4.5 De bescherming van de poldergraslanden in Vlaanderen	29
5. Conclusie.....	33
6. Literatuur	34

1. Aanleiding voor dit advies

Op 22 juli 2008 ontving ANB van de Europese Commissie een vraag tot uitleg omtrent een klacht over de instandhouding van het SBZ oostkustpolders en de toepassing van de Vogelrichtlijn.

De EC wil van de Belgische autoriteiten vernemen welke maatregelen zij hebben genomen of zullen nemen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de SBZ niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen.

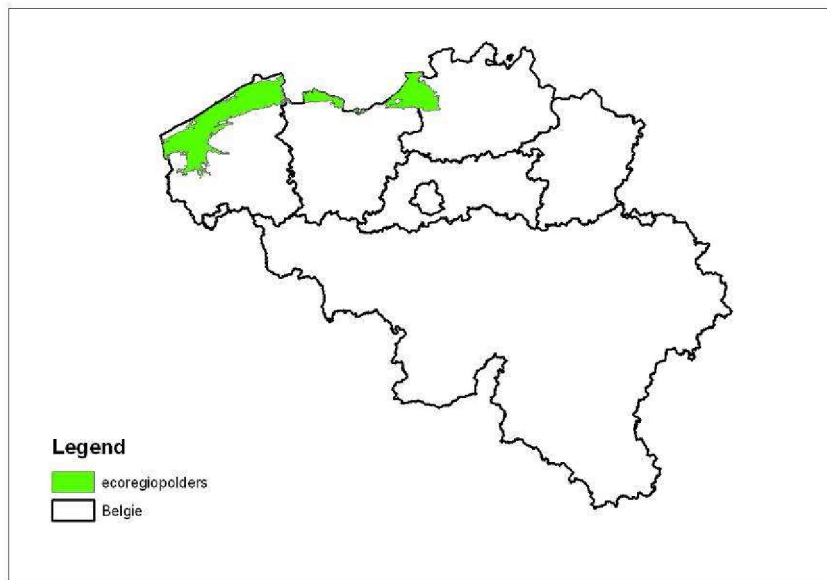
Om hun advies wetenschappelijk te onderbouwen vraagt ANB aan het INBO een `staat van instandhouding` of een beschrijving van de evolutie, de actuele toestand en nadere toelichtingen.

In het onderliggend advies wordt eerst een algemeen kader geschetst, met ondermeer de situering en beschrijving van het gebied. Vervolgens wordt de vogelrichtlijn en evolutie van de aangemelde vogelrichtlijnsoorten en hun preferentieel habitat toegelicht. Daarna volgt een hoofdstuk over de ecologische waarde en de evolutie van de poldergraslanden en hun bescherming. De conclusies vindt u op het einde van dit advies.

2. Algemeen kader

2.1 Situering van de polders

De zone waarop de klacht betrekking heeft - de oostkustpolders - liggen, zoals de naam het zegt, in de oostelijke kustpolders in de provincie West-Vlaanderen, in de regio tussen Oostende en Knokke, op het grondgebied van Blankenberge, Brugge, Damme, De Haan, Jabbeke, Knokke-Heist, Oudenburg en Zuienkerke. De oostkustpolders maken deel uit van de ecoregio Polders (zie figuur 1).

Figuur 1 ecoregio Polders binnen België

Kenmerken van de ecoregio (naar Sevenant et al. 2002):

- Afwisseling van bodem- en reliëfkenmerken die grotendeels samenhangen met hogere kreekruggen en lagere kommen, en die o.a. tot uiting komt in een verschillend gehalte aan zandig materiaal en de specifieke opeenvolging van klei, zand en veen.
- De afwatering die grotendeels op een kunstmatige manier door bemaling tot stand komt.
- De invloed van fossiel zout water op het grondwater.
- De open landschappelijke opbouw, de aanwezigheid van graslandcomplexen en de ligging nabij de kust die maken dat het gebied erg belangrijk is voor weide- en watervogels en voor overwinterende vogels.
- Typisch voor Lapscheure en de Historische polders van Oostende is de aanwezigheid van krekens met verschillende stadia van verzoeting en verlanding.

De poldergraslanden van de kustpolders bestaan vooral uit oudland en middelland met voornamelijk klei op veenbodems. De kerngebieden situeren zich vooral in de IJzervallei, de Handzamevallei, de komgronden rond Lampernisse en de oostkustpolders met ondermeer de Uitkerkse polder, de polders rond Klemskerke en Oostende, de polders rond Damme, Dudzele en die van de Zwinstreek. Tussen deze kerngebieden van min of meer aaneengesloten poldergrasland liggen nog kleinere enclaves van permanent grasland en meer versnipperde of onsaamhangende graslandcomplexen.

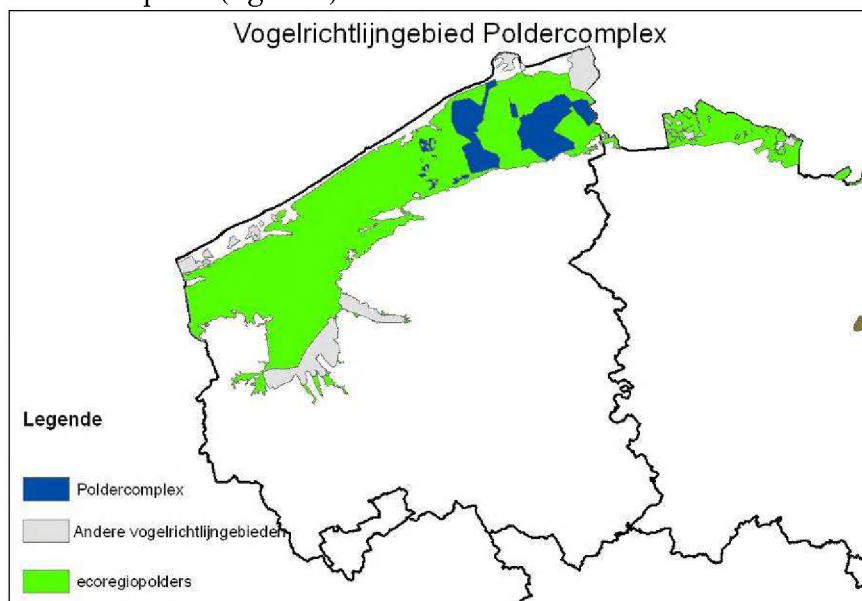
2.2 Korte omschrijving van de Oostkustpolders

De Oostkustpolders vormen zowel binnen een Vlaamse context als internationaal een belangrijk overwinteringsgebied en pleisterplaats voor doortrekkende steltlopers en zeer hoge concentraties watervogels. Als broedplaats is het van groot belang voor weide, moeras- en watervogels. Omwille van deze redenen werd het dan ook aangeduid als Europees Vogelrichtlijngebied in 1988.

Dit poldergebied omvat graslanden die een uitgesproken microreliëf vertonen met talrijke sloten, laantjes, poelen en depressies, vaak ontstaan door Middeleeuwse uitbrikking of uitvening. Op macroschaal gaat het vooral om komgronden en een aantal kleinere kreekruigen. Deze historische graslanden staan onder invloed van brak grondwater of kwelwater. Dat leidt tot een fijn geschakeerd vegetatiepatroon met gradiënten van droog tot nat en zoet tot brak, met zilte vegetaties in de laaggelegen delen (zilte poldergraslanden). Het oud krekenselsel van mariene oorsprong wordt eveneens gekenmerkt door de zoet-zout gradiënt. Ondermeer omwille van het voorkomen van de zeldzame binnendijkse zilte graslanden en typische poldersoorten werd het gebied aangemeld als Europees Habitatrictlijngebied in 2002.

2.3 Vogelrichtlijngebied `3.2 poldercomplex`

Een groot deel van de zogenaamde `Oostkustpolders` ligt in het vogelrichtlijngebied `3.2 Poldercomplex` (figuur 2)

Figuur 2 Vogelrichtlijngebied `poldercomplex` ter hoogte van de Oostkustpolders

Dit vogelrichtlijngebied werd aangemeld in 1988 omwille van volgende criteria: (Van Vessem & Kuijken, 1986)

- Aanwezigheid van Bijlage I -soorten

** Broedvogels*

Roerdomp (1)

Woudaapje (1)

Kemphaan (occasioneel)
Velduil (occasioneel)
Blauwborst (3)

** Niet-broedvogels*

Roodkeelduiker (3)
Aalscholver
Roerdomp (15)
Wilde Zwaan
Kleine Zwaan (100)
Dwerggans (2)
Brandgans (500)
Roodhalsgans (2)
Bruine Kiekendief
Blauwe Kiekendief (20-30)
Smelleken (10)
Goudplevier (35.000)
Kemphaan (3000)
Bosruiter
Velduil
Ijsvogel

• Internationaal belangrijke watervogelaantallen

Rietgans (3000)
Kleine Rietgans (5500)
Kolgans (28.000)
Brandgans (500)
Smient (30.000)
Wintertaling (15.000)
Slobeend (3000)
Goudplevier (35.000)
Wulp (3000)

2.4 Habitatrichtlijngebied BE250002`Polders`

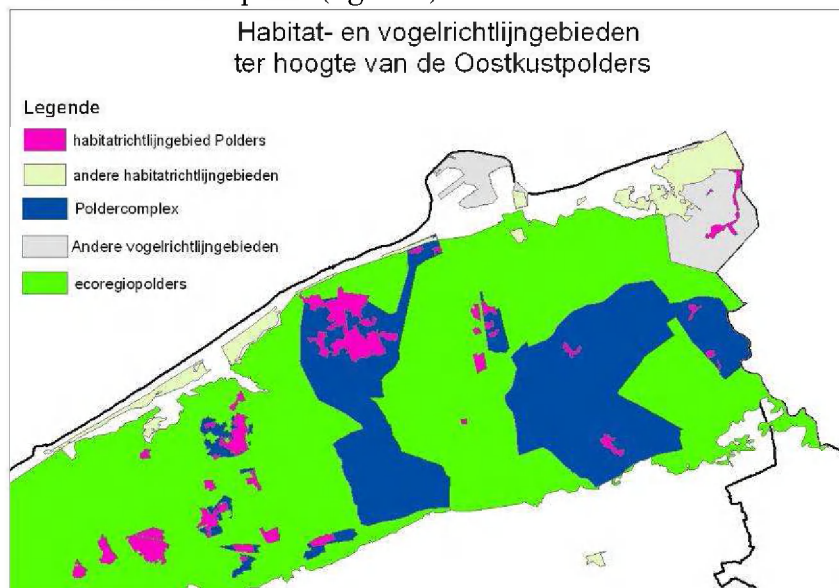
De Oostkustpolders werden tevens aangemeld als Habitatrichtlijngebied `Polders` BE250002 in 2002. Dit omwille van aanwezigheid van volgende habitats:

- 1310 Eenjarige pioniervegetaties van slik- en zandgebieden met *Salicornia*-soorten en andere zoutminnende planten
- 1330 Atlantische schorren (*Glauco-Puccinellietalia maritimae*)
- 6430 Voedselrijke ruigten
- 6410 Grasland met *Molinia* op kalkhoudende bodem en kleibodem (Eu-Molinion)
- 91E0* Alluviale bossen met *Alnus glutinosa* en *Fraxinus excelsior* (Alno-Padion, *Alnion incanae*, *Salicion albae*);

En omwille van volgende habitatrichtlijnsoorten:

- zoogdieren : 1318 *Myotis dasycneme* (Meervleermuis);
- amfibieën : 1166 *Triturus cristatus* (Kamsalamander);

Sommige delen van het Habitatrichtlijngebied overlappen met het vogelrichtlijngebied, andere sluiten er op aan (figuur 3)

Figuur 3: habitat- en vogelrichtlijngebied in de oostkustpolders

3. Avifauna

3.1. Evolutie van de avifauna in het poldercomplex (1981 – 2007)

In wat volgt wordt een overzicht gegeven van de evolutie van de avifauna in het Poldercomplex tussen 1980 en nu. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan de soorten die worden vermeld in de brief van de Europese Commissie betreffende de klacht. Dit gebeurt aan de hand van een beknopte literatuurstudie van de periode vóór de aanmelding en aan de hand van de data die werden gebundeld in het kader van de studie naar instandhoudingsdoelstellingen voor het Poldercomplex (Courstens & Kuijken, 2004) en het daaropvolgend monitoringproject (Courstens *et al.*, 2006; Courstens & Verbelen, 2007 & 2008). Bij het vergelijken van deze cijfers mogen een aantal zaken niet uit het oog worden verloren. In de loop van deze periode is niet alleen het habitat in het vogelrichtlijngebied sterk veranderd (ruilverkaveling, veranderingen in het waterpeil en landbouwgebruik, natuurontwikkeling etc), ook de vogelpopulaties evolueerden op Europese schaal.

Het belang van de Oostkustpolders voor de avifauna situeert zich hoofdzakelijk op twee vlakken:

- broedende weide- en moerasvogels
- overwinterende watervogels en ganzen

3.1.1 Broedvogels van de Bijlage I

De aangemelde aantallen voor het vogelrichtlijngebied 3.2 'Poldercomplex' zijn gebaseerd op Van Vessem & Kuijken (1986). Voor deze studie diende te worden gezocht naar gegevensbronnen die voor Vlaanderen in zijn geheel vergelijkbaar waren. Voor de aangemelde aantallen broedvogels werd gesteund op de Atlas van de Belgische Broedvogels

(Devillers *et al.*, 1988). Het veldwerk voor deze atlas gebeurde in de periode 1973-1977. In tabel 1 worden de broedvogelgegevens voor de aangemelde soorten die worden vermeld in de avifauna's van Noord-West-Vlaanderen voor de periode 1982-1987 (Desmet, 1983; De Schuyter, 1984 & 1985; Seys, 1986; De Scheemaeker, 1987; Vanpraet, 1988; Vanpraet & De Scheemaeker, 1989) weergegeven. Het bleek niet evident verder in de tijd terug te gaan. Vijf broedvogels van de Bijlage I werden aangemeld voor het Poldercomplex: Roerdomp (1), Woudaap (1), Kemphaan (occasioneel), Velduil (occasioneel) en Blauwborst (3).

Voor de periode na de aanmelding werd gesteund op Courtens & Kuijken (2004), Courtens *et al.* (2006) en Courtens & Verbelen (2007 & 2008). De gegevens in deze rapporten werden hoofdzakelijk verzameld door de Mergus Vogelwerkgroep. Sinds 1991 kwamen 10 Soorten van de Bijlage I tot broeden in het Poldercomplex (Tabel 2). Drie ervan jaarlijks (Bruine Kiekendief, Kluut en Blauwborst), drie ervan in minstens vijf jaren (Steltkluut, Visdief en IJsvogel) en vier slechts één of enkele keren (Woudaapje, Grauwe Kiekendief, Kwartelkoning en Porseleinhoen).

In wat volgt worden de evoluties van de in de context van de klacht meest relevante soorten besproken.

1. Roerdomp *Botaurus stellaris* (aangemeld: 1)

Periode voor de aanmelding

In de Atlas van de Belgische Broedvogels (Devillers *et al.*, 1988) wordt een broedgeval van Roerdomp opgegeven in Blankenberge. In de Avifauna van de Uitkerkse Polder (Van Gompel, 1993) wordt vermeld: 'In 1977 was er de hele maand juli een aanwezig (in de Kleiputten van Wenduine (Beidts, 2000)), het is niet duidelijk of het om een geval van overzomerling of om een broedpoging ging'. Er kon niet worden nagegaan of de soort vroeger een frequentere broedvogel was in het gebied. In de jaren voor de aanmelding (1981-1986) kwam de soort niet tot broeden in het Poldercomplex.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

De soort kwam niet tot broeden in het Poldercomplex in de periode na de aanmelding.

2. Woudaap *Ixobrychus minutus* (aangemeld: 1)

Periode voor de aanmelding

In de Atlas van de Belgische Broedvogels (Devillers *et al.*, 1988) wordt een broedgeval in 'Blankenberge' vermeld. De enige andere bekende broedgevallen zijn 1 à 2 koppels in het natuurreservaat 'De Fonteintjes' in 1981 (De Schuyter, 1984).

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

Woudaap werd in twee jaren vastgesteld. In 1992 was er een broedgeval (drie uitgevlogen pulli) in de Kleiputten te Hoeke en in 2007 was er een territoriaal mannetje aanwezig in de Uitkerkse Polders. In 2008 werden bovendien niet minder dan vijf territoriale mannetjes geteld in het Rietveld De Pelikaan in de achterhaven van Zeebrugge. Dit rietveld zal binnenkort verdwijnen ten behoeve van havenontwikkeling. Gezien dit gebied in het in 2000 geschrapte gedeelte van het Vogelrichtlijngebied ligt, zal het gecompenseerd worden. Het valt momenteel nog af te wachten of de compensatiegebieden deze soort zullen aantrekken.

3. Kemphaan *Philomachus pugnax* (aangemeld: occasioneel)

Periode voor de aanmelding

De Uitkerkse Polder was de laatste broedplaats voor deze soort. Tot in 1969 bevond er zich een vaste baltsplaats. In 1967 broedde er minstens één koppel, in 1969 twee. In 1970 werd de afwatering van het gebied verbeterd en bleef het in het voorjaar nooit meer nat liggen wat het einde betekende van de Kemphanenbroedplaats (Van Gompel, 1993).

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

De soort kwam niet tot broeden in het Poldercomplex in de periode na de aanmelding.

4. Velduil *Asio flammeus* (aangemeld: occasioneel)

Periode voor de aanmelding

Het enige gedocumenteerde broedgeval van Velduil in het Poldercomplex was in 1972 in de Uitkerkse Polders, het nest werd geroofd door predatoren (Van Gompel, 1993; De Schuyter, 1985). In 1990 was er tevens een broedpoging, er werd een nest gebouwd maar het kwam niet tot eileg (Van Gompel, 1993).

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

De soort kwam niet tot broeden in het Poldercomplex in de periode na de aanmelding.

5. Blauwborst *Luscinia svecica* (aangemeld: 3)

Periode voor de aanmelding

In de Atlas van de Belgische Broedvogels (Devillers *et al.*, 1988) wordt geen enkel broedgeval van Blauwborst vermeld voor het Poldercomplex. Tussen 1982 en 1986 werden jaarlijks 3 à 5 broedgevallen vastgesteld.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

Net zoals in de rest van Vlaanderen is de Blauwborst ook in het Poldercomplex sterk toegenomen sinds het begin van de jaren '90. Het inventariseren van de Blauwborst is in een uitgestrekt gebied als het Poldercomplex geen sinecure. In de meeste jaren werd de soort niet gebiedsdekkend geïnventariseerd, waardoor de aantallen moeilijk vergelijkbaar zijn. In de periode 2000-'02 kwamen in het Poldercomplex 100 tot 140 koppels Blauwborst tot broeden (Vermeersch *et al.*, 2004). In 2007, een topjaar voor de soort, werden 199 territoria geteld in het Poldercomplex en het geschrapte deel van het Vogelrichtlijngebied.

6. Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (niet aangemeld)

Periode voor de aanmelding

De soort kwam niet tot broeden in het Poldercomplex in de periode voor de aanmelding.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

In het Poldercomplex kende de Bruine Kiekendief, net als in de rest van Vlaanderen, een gestage vooruitgang in de loop van de voorbije 20 jaar. Pas vanaf het einde van de jaren '80 kwam de soort voor het eerst in de Oostkustpolders tot broeden. Geleidelijk aan nam het aantal broedgevallen in het Poldercomplex toe tot 14 koppels in 2001. Daarna nam de soort

opnieuw af tot 7 koppels in 2007. In deze aantallen zijn ook de koppels die in het in 2000 geschrapte gedeelte van het SBZ-V (gelegen in de achterhaven van Zeebrugge) broedden opgenomen. De meeste vogels broeden in graangewassen of hooilandpercelen wat als een secundair biotoop kan worden beschouwd. Slechts enkele koppels broeden in rietland.

7. Kluut *Recurvirostra avosetta* (niet aangemeld)

Periode voor de aanmelding

De soort kwam niet tot broeden in het Poldercomplex in de periode voor de aanmelding.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

Als pioniersoort, gebonden aan habitats met een zeker percentage kale grond, zijn de aantallen van de Kluut in sterke mate gecorreleerd met de aanwezigheid van geschikt biotoop. Pas vanaf het eind van de jaren '80 kwam de soort tot broeden in het Poldercomplex. De aantallen liepen snel op tot 102 koppels in 1994, daarna was een terugval tot een 70-tal broedparen merkbaar. Tussen 1997 en 2000 bleven de aantallen tussen de 90 en de 100 koppels schommelen. Vanaf 2001 was een daling tot 70 à 75 koppels merkbaar. Hierna namen de aantallen sterk toe, vooral dankzij natuurontwikkelingsprojecten in de Uitkerkse Polder. In 2007 kwamen 203 koppels Kluut tot broeden. De belangrijkste gebieden voor de Kluut in het Poldercomplex zijn de Uitkerkse en de Dudzeelse Polder, elders komt de soort slechts sporadisch en in lage aantallen voor.

Tabel 1. Aantallen van de aangemelde broedvogels (uitgezonderd Blauwborst *Luscinia svecica*) in de periode voor de aanmelding van het SBZ-V Poldercomplex.

	Soort	1982	1983	1984	1985	1986	1987	Aangemeld
Broedvogels	Roerdomp	0	0	0	0	0	0	1
	Woudaap	0	0	0	0	0	0	1
	Kemphaan	0	0	0	0	0	0	occ.
	Velduil	0	0	0	0	0	0	occ.

Tabel 2. Aantalsevolutie van de broedvogels van de Bijlage I van de Vogelrichtlijn in het vogelrichtlijngebied 'Poldercomplex' in de periode 1991-2007. VRL: al dan niet voorkomend op de Bijlage I van de Vogelrichtlijn; RL: categorie op de Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels (MUB: met uitsterven bedreigd; B: bedreigd; KW: kwetsbaar; Z: zeldzaam; nt: niet op de Rode Lijst; -: niet op de Rode Lijst maar voldoende aan criteria voor de categorie 'zeldzaam'); PV: grootte van de Vlaamse populatie (gebaseerd op Vermeersch *et al.* (2006) (aantallen voor de periode 2003-2005); grijze waarden gebaseerd op Vermeersch *et al.* (2004) (aantallen voor de periode 2000-2002)).

	Soort	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	VRL	RL	PV
Bijlage I	Woudaap	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	x	MUB	8 - 15
	Bruine Kiekendief	4	6	7	11	8	7	8	8	11	12	14	12	11	11	11	9	7	x	KW	145 - 155
	Grauwe Kiekendief	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	x	MUB	0
	Kwartelkoning	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	x	MUB	0 - 2
	Porseleinhoen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	x	B	2 - 20
	Steltkluut	0	0	0	0	0	0	1	0	0	9	0	0	0	0	9	1	1	x	Z	0 - 10
	Kluut	48	50	61	102	71	79	90	99	98	98	68	70	75	83	110	145	203	x	KW	350 - 400
	Visdief	0	1	0	0	0	1	1	2	2	2	2		1	2	1	1	1	x	B	2450 - 3250
	IJsvogel	1	1	1	1	5	3	3	0	1	4	3	3	3	0	2	0	3	x	KW	> 600
	Blauwborst	20	25	55	80	100	120	155	95	(51)	70	105	68	65	-	-	117	199	x	nt	2859-3783

3.1.2 Internationaal belangrijke watervogelaantallen

Voor de aangemelde internationaal belangrijke watervogelaantallen werd voor een groot deel gesteund op de oorspronkelijke fiches van de International Council for Bird Preservation (ICBP) en het archief van het International Waterfowl Research Bureau (IWRB) (Van Vessem & Kuijken, 1986). Bij de soortbesprekingen worden de maximale aantallen per

winter weergegeven voor de periode 1981/'82 – 2007/'08. Deze cijfers zijn voor de periode 1981/'82 gebaseerd op de avifauna's van Noord-West-Vlaanderen (Desmet, 1983; De Schuyter, 1984 & 1985; Seys, 1986; De Scheemaeker, 1987; Vanpraet, 1988; Vanpraet & De Scheemaeker, 1989). Ook de gegevens van de mid-maandelijke watervogeltellingen (IWRB-tellingen) werden hierin geïntegreerd. Voor de periode 1986/'87 tot 2007/'08 werd integraal op de watervogeldatabank van het INBO gesteund. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de in de grafieken vermelde aantallen totalen voor de volledige Oostkustregio zijn, inclusief gebieden rijk aan watervogels zoals de voor- en achterhaven van Zeebrugge, het Zwin te Knokke en de Rokseput te Ettelgem (gebieden die dus niet binnen het SBZ Poldercomplex vallen). De aantallen voor het SBZ liggen dus nagenoeg steeds lager dan de vermelde aantallen.

De aantallen overwinterende ganzen liggen voor de periode 1981-1987 in lijn met de aangemelde aantallen, een aantal zaken bij de opgegeven aantallen dienen evenwel te worden geduid. De aantallen aangemelde eendachtigen en steltlopers liggen voor de periode 1981-1987 een stuk hoger dan de aantallen vermeld in de grafieken en tabellen. Gedeeltelijk is dit te verklaren door het feit dat een aantal voor watervogels aantrekkelijke poldercomplexen in die periode niet werden geteld, waardoor de werkelijke aantallen iets hoger zullen gelegen hebben. Anderzijds zijn zoals reeds vermeld een aantal voor watervogels belangrijke gebieden die niet tot het SBZ behoren wel meegenomen. Het bleek niet mogelijk voor de soorten die vermeld worden in de brief van de Europese Commissie betreffende de klacht (Wintertaling, Slobeend, Wulp, Kemphaan) aantallen terug te vinden die in de buurt kwamen van de aangemelde cijfers. Voor deze soorten hebben de aangemelde aantallen waarschijnlijk betrekking op piekaantallen die buiten de reguliere mid-maandelijke watervogeltellingen werden geteld.

Een gebied komt in aanmerking voor erkenning als Vogelrichtlijn- (en Ramsar)gebied wanneer er regelmatig meer dan 1 % van de totale NW-Europese populatie aanwezig is, of wanneer het gebied regelmatig gebruikt wordt door minstens 20.000 watervogels. De 1 %-normen voor de verschillende soorten zijn gebaseerd op de publicaties van Wetlands International (2002 & 2006).

Soorten die in de meeste winters in het SBZ Poldercomplex de 1 %-norm overschrijden zijn: Kolgans, Kleine Rietgans en Smient. Slobeend overschrijdt de 1%-norm quasi jaarlijks in de Oostkustregio, minder vaak in het Poldercomplex zelf. Tijdens de winter 2007/'08 overschreed de Kleine Zwaan met 297 ex de norm (200 ex) in het Poldercomplex. Tijdens de winter 2000/'01 overschreed de Pijlstaart met 651 exemplaren de 1%-norm (600 ex) in de Oostkustregio. Jaarlijks worden minstens in één maand, in de meeste jaren veel vaker, meer dan 20.000 watervogels geteld.

Buiten het broedseizoen kunnen heel wat soorten van de Bijlage I regelmatig in het gebied aangetroffen worden, de meeste echter in relatief lage aantallen die op Europees niveau weinig betekenisvol zijn.

In wat volgt worden de evoluties van de in deze context meest relevante soorten besproken.

1. Wintertaling *Anas crecca* (aangemeld: 15.000)

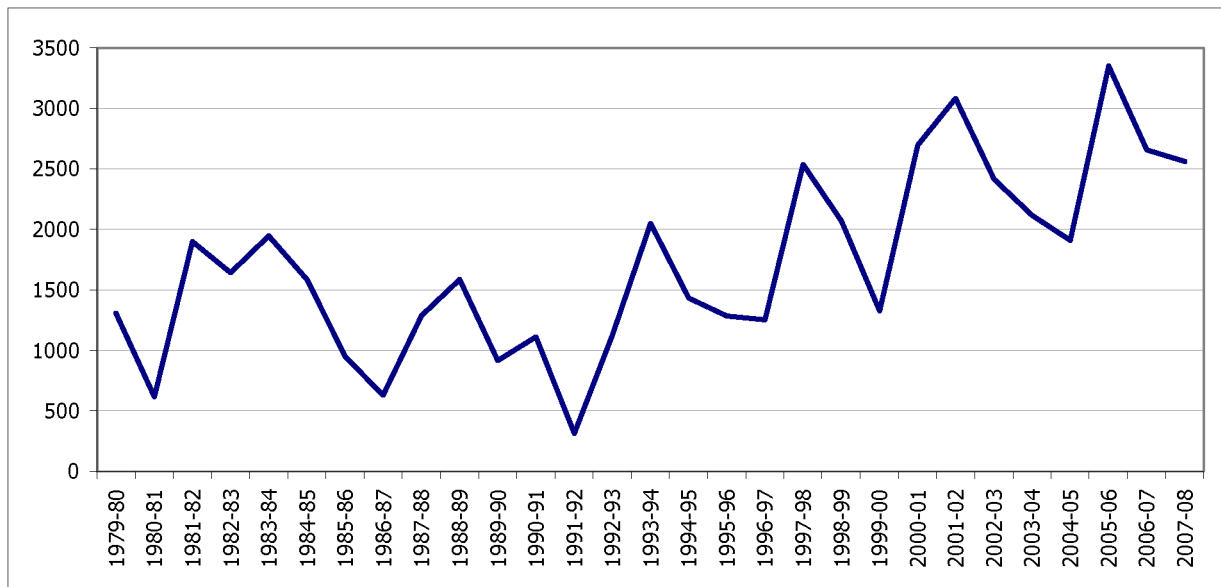
Periode voor de aanmelding

Voor de Wintertaling werden 15.000 ex aangemeld. De aantallen in de jaren voor de aanmelding liggen hier met maximaal 2500 ex ruim onder. Het absolute maximum in de

INBO-watervogeldatabank (periode 1979-2008) voor de volledige Oostkustregio bedroeg 3351 ex in de winter 2005/'06.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

Figuur 4 geeft het aantalsverloop van de Wintertaling in de volledige Oostkustregio weer voor de periode 1979/'80 tot 2007/'08. Deze zijn gebaseerd op de mid-maandelijkse watervogeltellingen. Hieruit blijkt (voor de regio) een globale toename van de soort sinds de aanmelding. Ook de NW-Europese populatie nam in die periode toe (ongeveer een verdubbeling sinds 1974).

Figuur 4: Verloop van de maxima van de Wintertaling *Anas crecca* in de Oostkustregio.

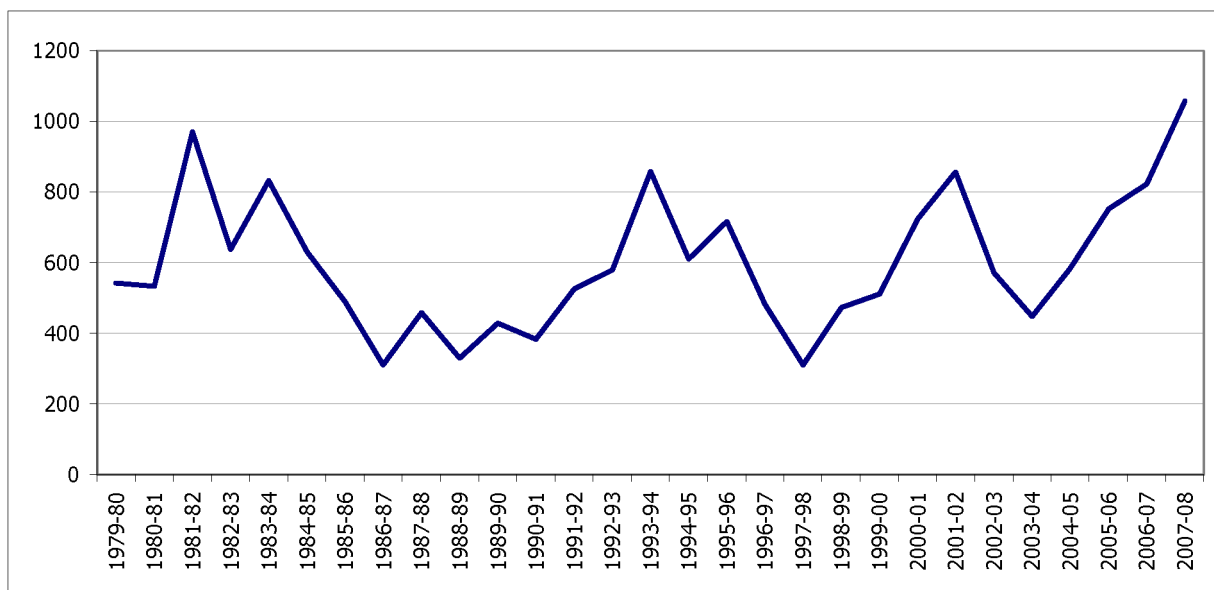
2. Slobeend *Anas clypeata* (aangemeld: 3000)

Periode voor de aanmelding

Voor de Slobeend werden 3000 ex aangemeld. De aantallen in de jaren voor de aanmelding liggen hier met maximaal 970 exemplaren tijdens de winter 1981/'82 ruim onder. Dit aantal is tot op heden het op één na hoogste in de INBO-watervogeldatabank (periode 1979-2008) voor de volledige Oostkustregio.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

Figuur 5 geeft het aantalsverloop van de Slobeend in de volledige Oostkustregio weer voor de periode 1979/'80 tot 2007/'08. Deze zijn gebaseerd op de mid-maandelijkse watervogeltellingen. Het aantal overwinterende Slobeenden lag in deze periode meestal tussen de 300 en de 850 ex. Het maximale aantal getelde Slobeenden in de volledige Oostkustregio bedroeg 1057 ex in de winter 2007/'08. Het aantal Slobeenden in de Oostkustregio blijft dus relatief stabiel. Ook de NW-Europese populatie van deze soort is nagenoeg stabiel gebleven sinds 1974.

Figuur 5: Verloop van de maxima van de Slobbeend *Anas clypeata* in de Oostkustregio.

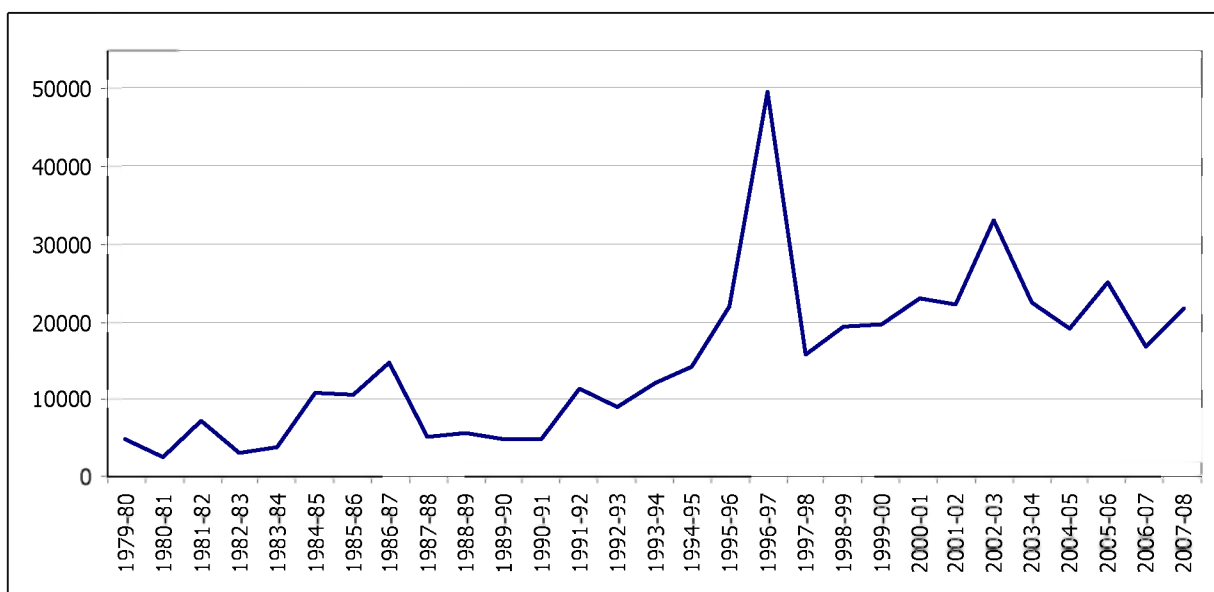
3. Smient *Mareca penelope* (aangemeld: 30.000)

Periode voor de aanmelding

Voor de Smient werden 30.000 ex aangemeld. Het maximale aantal in de jaren voor de aanmelding bedroeg 18.234 ex tijdens de winter 1981/'82. In de meeste jaren lagen de aantallen tussen de 3000 en 11.000 ex.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

Figuur 6 geeft het aantalsverloop van de Smient in de volledige Oostkustregio weer voor de periode 1979/'80 tot 2007/'08. Deze zijn gebaseerd op de mid-maandelijkse watervogeltellingen. Hieruit blijkt (voor de regio) een globale toename van de soort sinds de aanmelding. Het aangemelde aantal van 30.000 ex werd in deze periode in twee winters overschreden. Sinds 1974 is ook de NW-Europese populatie van de Smient sterk toegenomen.

Figuur 6: Verloop van de maxima van de Smient *Mareca penelope* in de Oostkustregio.

4. Goudplevier *Pluvialis apricaria* (aangemeld: 35.000)

Periode voor de aanmelding

Voor de Goudplevier werden 35.000 ex aangemeld. In de jaren voor de aanmelding werden geregeld groepen van enkele duizenden Goudplevieren gezien (tot 4000 ex te Damme, 2400 te Uitkerke en 4000 te Oostkerke-Hoeke). Voor de steltlopers zijn voor deze periode geen gebiedsdekkende tellingen voorhanden zodat de aantallen in de tabel eerder als richtinggevend dienen te worden beschouwd.

In de Avifauna van de Uitkerkse Polder (Van Gompel, 1993) wordt vermeld: 'Vooral bij plotse verkoeling en wanneer de polder daarenboven zeer nat ligt, kunnen zeer grote aantallen aanwezig zijn. Groepen van een paar honderd tot 3 à 4000 zijn geen uitzondering, het totaal aantal aanwezig kan tot boven de 10.000 oplopen'. De grootste getelde groep in het gebied bedroeg 40.000 ex in december 1988 (Beidts, 2000).

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

In tabel 3 worden de aantallen Goudplevieren in de Oostkustregio voor de zes jaren vóór de aanmelding en voor de negen voorbije winters weergegeven. Deze voor de eerste periode zijn gebaseerd op literatuurgegevens. Het gaat hier dus niet om gebiedsdekkende tellingen, maar de cijfers geven een beeld van de grootte-orde van de aantallen Goudplevieren in deze periode. Voor 1999 – 2008 zijn de gegevens gebaseerd op de mid-maandelijkse watervogeltellingen en hebben betrekking op de volledige Oostkustregio. Hieruit blijkt dat de grootte-orde van de aantallen voor beide periodes vrij goed overeenkomen. In december 1988 werden 40.000 ex geteld in de Uitkerkse Polder (Beidts, 2000).

Tabel 3. Maximaal aantal Goudplevieren *Pluvialis apricaria* in de Oostkustregio in de jaren 1980 en na 1999.

1981-82	1982-83	1983-84	1984-85	1985-86	1986-87	1999-'00	2000-'01	2001-'02	2002-'03	2003-'04	2004-'05	2005-'06	2006-'07	2007-'08
geen gegevens	< 5000	geen gegevens	< 5000	< 3000	< 3000	4101	890	6509	1212	2428	3350	1595	2523	2146

5. Kemphaan *Philomachus pugnax*

Periode voor de aanmelding

Voor de Kemphaan werden 3000 exemplaren aangemeld. Ook voor deze soort zijn geen gebiedsdekkende tellingen voor de periode voor de aanmelding beschikbaar, maar het reguliere maximum bedroeg waarschijnlijk enkele honderden exemplaren.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

In tabel 4 worden de aantallen Kemphanen in de Oostkustregio voor de zes jaren vóór de aanmelding en voor de negen voorbije winters weergegeven. Deze voor de eerste periode zijn gebaseerd op literatuurgegevens. Het gaat hier dus niet om gebiedsdekkende tellingen, maar de cijfers geven een beeld van de grootte-orde van de aantallen in deze periode. Voor 1999-2008 zijn de gegevens gebaseerd op de mid-maandelijkse watervogeltellingen en hebben betrekking op de volledige Oostkustregio. Hieruit blijkt dat de grootte-orde van de aantallen voor beide periodes vrij goed overeenkomen.

Tabel 4. Maximaal aantal Kemphanen *Philomachus pugnax* in de Oostkustregio in de jaren 1980 en na 1999.

1981-82	1982-83	1983-84	1984-85	1985-86	1986-87	1999-'00	2000-'01	2001-'02	2002-'03	2003-'04	2004-'05	2005-'06	2006-'07	2007-'08
ca. 300?	ca. 500?	ca 250	< 300	ca. 100	< 300	320	553	220	330	677	362	709	252	349

6. Wulp *Numenius arquata*

Periode voor de aanmelding

Voor de Wulp werden 3000 exemplaren aangemeld. Ook voor deze soort zijn geen totaaltellingen voor het volledige gebied beschikbaar voor de periode voorafgaand aan de aanmelding. Via slaapplaatstellingen kan evenwel een vrij goed beeld worden gekregen van de grootte-orde van de aanwezige aantallen. In de meeste jaren ging het om 1500 tot 2000 ex in de volledige Oostkustregio. Voor de Uitkerkse Polder geeft Van Gompel (1993) voor de jaren 1970 aantallen van 200 tot 400 exemplaren, voor 1970 meestal veel minder en vanaf de jaren '80 geregeld meer dan 500.

Periode na de aanmelding (1991 – 2007)

In tabel 5 worden de aantallen Wulpen in de Oostkustregio voor de zes jaren vóór de aanmelding en voor de negen voorbije winters weergegeven. Deze voor de eerste periode zijn gebaseerd op literatuurgegevens. Het gaat hier dus niet om gebiedsdekkende tellingen, maar de cijfers geven een beeld van de grootte-orde van de aantallen in deze periode. Voor 1999 – 2008 zijn de gegevens gebaseerd op de mid-maandelijkse watervogeltellingen en hebben betrekking op de volledige Oostkustregio. Hieruit blijkt dat de grootte-orde van de aantallen voor beide periodes vrij goed overeenkomen.

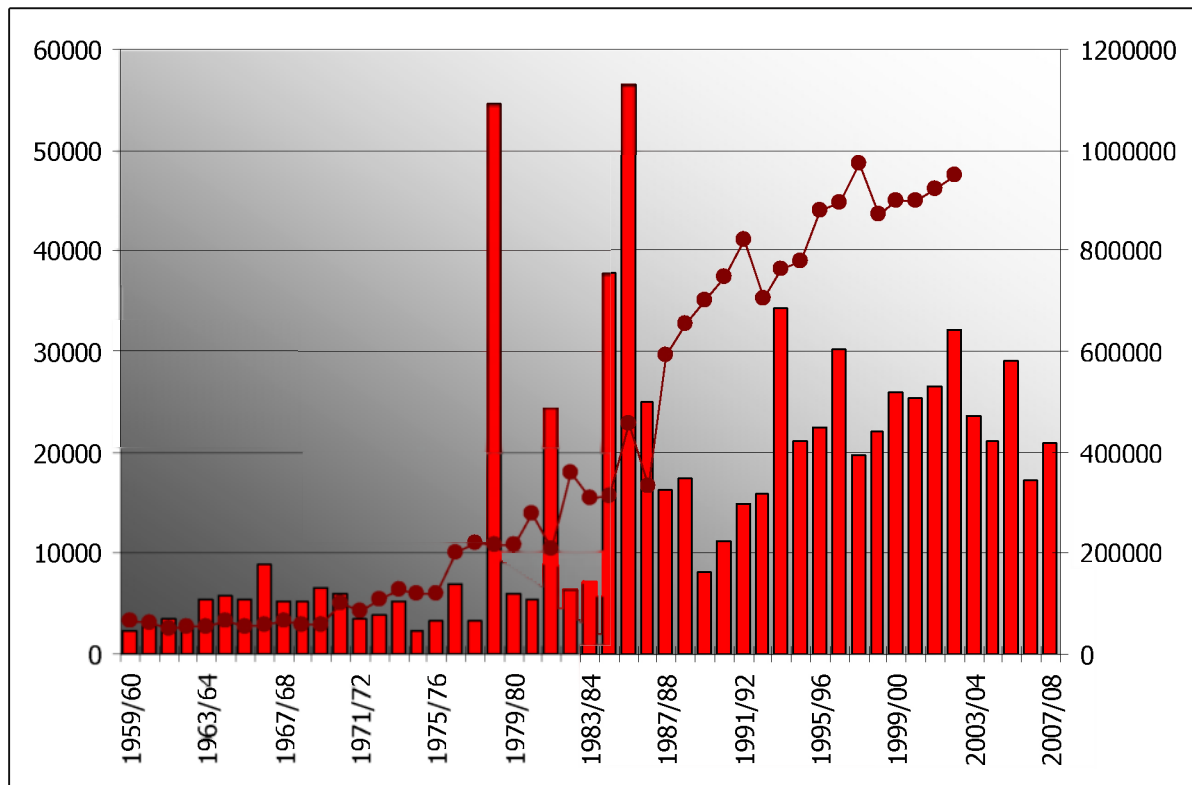
Beidts (2000) geeft als maxima voor de Uitkerkse Polder 1500 ex in januari 1994, 1450 ex in februari 1995 en 1600 in januari 1999. Er wordt vermeld: 'in vergelijking met de periode voor 1990 is de Wulp sterk in aantal toegenomen. Naast natuurontwikkeling heeft wellicht vooral de afgenomen jachtdruk een rol gespeeld in de huidige aantaltoename'.

Tabel 5. Maximaal aantal Wulpen *Numenius arquata* in de Oostkustregio in de jaren 1980 en na 1999.

1981-82	1982-83	1983-84	1984-85	1985-86	1986-87	1999-'00	2000-'01	2001-'02	2002-'03	2003-'04	2004-'05	2005-'06	2006-'07	2007-'08
geen gegevens	1500-1800	geen gegevens	ca. 1600	ca. 2000	ca. 2000	1332	1694	1043	1086	2209	2735	2580	3266	3131

7. Kolgans *Anser albifrons* (aangemeld: 28.000)

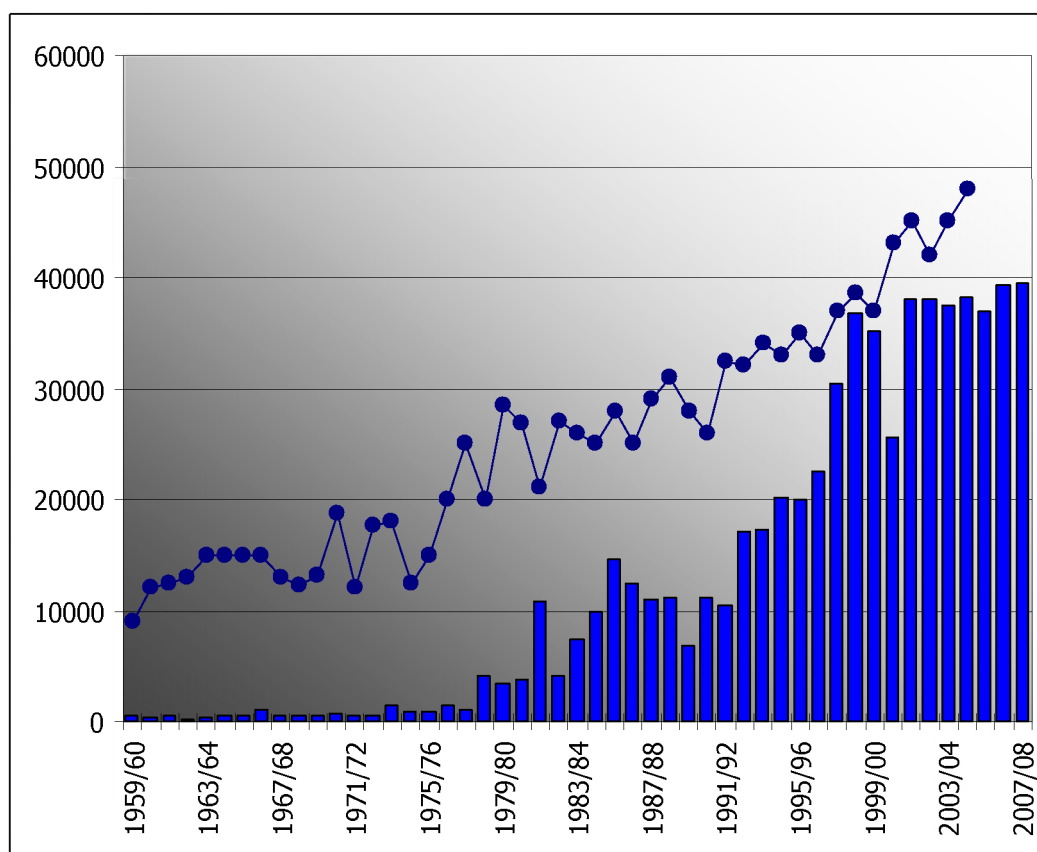
In figuur 7 (overgenomen uit Courtens & Verbelen, 2008) wordt het aantalsverloop van de Kolgans in de Oostkustpolders en van de Noord-West-Europese populatie van deze soort tussen 1959/'60 en 2007/'08 weergegeven. Het jaarlijks maximum van de Kolgans in het gebied lag in de periode 1991 – 2007 meestal tussen de 15.000 en 30.000 ex., hoewel dit in strenge winters kan oplopen tot meer dan 50.000 (b.v. 54.925 ex. in 1985-'86). Globaal gezien zijn de aantallen sinds de aanmelding sterk toegenomen, sinds midden jaren '90 zijn ze wel enigszins gestabiliseerd. In dezelfde periode is ook de NW-Europese populatie sterk toegenomen.

Figuur 7. Aantalsverloop van de Kogans *Anser albifrons* in de volledige Oostkustpolders in de periode 1959/'60 tot 2007/'08 (staven, gegevens afkomstig uit de ganzendatabank van E. Kuijken & C. Verscheure) en de evolutie van de Noordwest-Europese populatie (lijn). Let op de verschillende grootte-orde van de Y-assen.

8. Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus* (aangemeld: 5500)

In figuur 8 (overgenomen uit Courtens & Verbelen, 2008) wordt het aantalsverloop van de Kleine Rietgans in de Oostkustpolders en van de op Spitsbergen (Svalbard) broedende populatie van deze soort tussen 1959/'60 en 2007/'08 weergegeven. In deze periode kende het aantal overwinterende Kleine Rietganzen in de Oostkustregio een exponentiële toename van enkele honderden naar een kleine 40.000 ex. Sinds het eind van de jaren '90 is deze toename afgetopt. Behalve een sterke aantalstoename werd ook vastgesteld dat het aandeel van de Spitsbergen-populatie dat in de Oostkustpolders overwintert sterk is toegenomen, momenteel brengt 90 tot 95% van deze populatie hier de winter door.

Figuur 8: Aantalsverloop van de Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus* in de Oostkustpolders in de periode 1959/'60 tot 2007/'08 (staven, gegevens afkomstig uit de ganzendatabank van E. Kuijken & C. Verscheure) en de grootte van de Noordwest-Europese populatie.

3.1.3 Rode Lijst-soorten en belangrijke soorten op Vlaamse schaal

In het kader van een studie naar de instandhoudingsdoelstellingen voor het Poldercomplex (Courstens & Kuijken, 2004) en het daaropvolgend monitoringproject (Courstens & Verbelen, 2006-2008) werden niet enkel de aantallen van de soorten waarvoor het SBZ is afgebakend en de soorten van de Bijlage I van de Vogelrichtlijn opgenomen, maar werden ook een aantal aandachtsoorten voor Vlaanderen geteld. Dit zijn een aantal soorten van de Rode Lijst van de Vlaamse Broedvogels (Devos *et al.*, 2004) en soorten waarvan in het SBZ minstens 5% van de Vlaamse populatie broedt (gebaseerd op Vermeersch *et al.*, 2004). Voor verdere informatie wordt verwezen naar Courstens *et al.* (2006) en Courstens & Verbelen 2007-2008. De resultaten van de broedvogeltellingen worden weergegeven in tabel 6. Hierbij dient te worden opgemerkt dat ook een gedeelte van de achterhaven van Zeebrugge in deze aantallen is inbegrepen, dit om vergelijking met de cijfers van voor de start van het monitoringproject toe te laten.

	Soort	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	VRL	RL	PV
Rode Lijst & > 5%	Smient	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2	1	3	-	-	1 - 3
	Pijlstaart	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	?	0	0	1	0	2	Z	-	1 - 3
	Zomertaling	1	7	8	11	3	3	5	7	8		13-14	?	5	13	17	4	4	B	-	100 - 150
	Watersnip	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	MUB	-	17 - 35
	Tureluur	45	48	48	53	55	81	84	84	92	116	112	109	135	108	105	162	144	KW	-	413-456
	Paapje	?	?	?	?	2	?	?	?	?	?	?	?	?	0	0	0	0	MUB	-	2 - 5
	Tapuit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0		-	8 - 12
	Snor	?	?	1	?	1	2	8	?	?	?	?	?	0	0	0	2	1	MUB	-	11 - 21
	Graszanger	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	?	0	-	12	17	33	Z	-	17 - 34
	Cetti's Zanger	?	1	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	6	6	10	25	49	Z	-	18 - 65
	Rietzanger	(4)	(2)	38	30	65	50	80	(16)	55	83	142	111	55	-	-	618	674	B	-	2116-2738
	Baardmannetje	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	5	8	KW	-	13 - 22
	Buidelmees	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	Z	-	4-10
> 5%	Bergeend	69	87	101	100	123	131	126	135	151	160	202	231	160	154	195	260	202	nt	-	2130-2821
	Grutto	146	152	142	190	192	187	188	191	201	262	310	341	338	322	273	339	356	nt	-	1042-1272
	Slobeend	70	78	72	60	44	30	36	49	52	49	58	59	54	54	95	99	69	nt	-	817-1087
	Kuifeend	26	64	97	58	84	50	60	71	89	60	45	83	48	30	24	58	64	nt	-	1450-2050
	Scholekster	?	?	?	?	?	?	?	?	?		120-125	?	?	131	128	191	169	nt	-	1800-2500

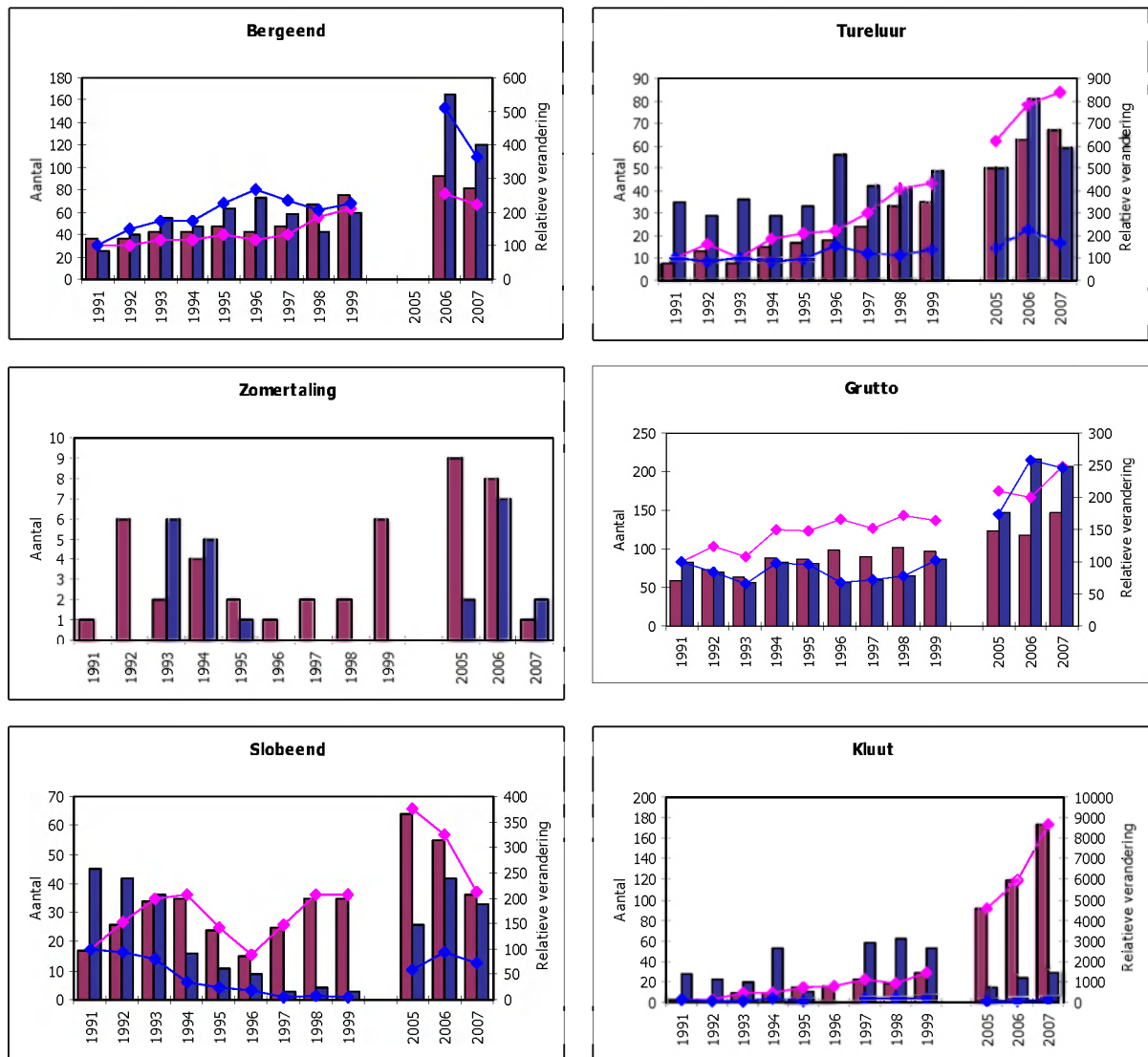
Tabel 6. Aantalsevolutie van de broedvogels van de Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels en de soorten die de 5%-norm halen in het vogelrichtlijngebied 'Poldercomplex'. VRL: al dan niet voorkomend op de Bijlage I van de Vogelrichtlijn; RL: categorie op de Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels (MUB: met uitsterven bedreigd; B: bedreigd; KW: kwetsbaar; Z: zeldzaam; nt: niet op de Rode Lijst; -: niet op de Rode Lijst maar voldoende aan criteria voor de categorie 'zeldzaam'); PV: grootte van de Vlaamse populatie (gebaseerd op Vermeersch *et al.* (2006) (aantallen voor de periode 2003-2005); grijze waarden gebaseerd op Vermeersch *et al.* (2004) (aantallen voor de periode 2000-2002)).

Uit deze cijfers blijkt dat veel soorten het vrij goed doen in het Poldercomplex. Zowel Kluut, Tureluur als Grutto zijn sinds 1991 sterk in aantal toegenomen. Slobeend kende een mindere periode midden de jaren '90 maar lijkt zich enigszins te herstellen. Een kritische soort als Zomertaling kent vrij sterk fluctuerende aantallen maar lijkt in staat om relatief hoge aantallen te halen in het SBZ. Ook de rietvogels doen het schijnbaar niet slecht. Hierbij dienen evenwel een aantal belangrijke kanttekeningen worden gemaakt.

- Veel van de zeldzamere rietvogels (Snor, Baardmannetje, Buidelmees) en soorten als Cetti's Zanger en Graszanger kennen hun bolwerk in de achterhaven van Zeebrugge. Vooral in het Rietveld De Pelikaan zijn deze goed vertegenwoordigd. Ook Blauwborst en Rietzanger halen hier erg hoge dichtheden. In 2008 werden hier bovendien 5 territoria van Woudaap vastgesteld. Deze zone zal evenwel binnen afzienbare tijd worden ontwikkeld als havengebied, het valt af te wachten of deze soorten in de toekomst in de voorziene compensatiegebieden tot broeden zullen komen.
- Het is pas voor de voorbije twee jaren dat in het kader van het monitoringproject gegevens voor alle gebieden afzonderlijk voorhanden zijn. Daaruit blijkt dat veel soorten weidevogels vrij geconcentreerd in een beperkt aantal gebieden voorkomen. Ook binnen deze gebieden komen ze vaak op een beperkte oppervlakte voor. Gebieden waar veel weidevogelsoorten hoge dichtheden halen zijn onder andere de Uitkerkse Polder, de Dudzeelse Polder en de graslanden te Klemskerke-Vlissegem.
- Belangrijk is tevens dat de tijdsreeks in tabel 7 slechts teruggaat tot 1991. Veel van de veranderingen die waarschijnlijk een grote invloed gehad hebben op de kwaliteit van het gebied voor broedvogels (en overwinteraars) (intensivering van de landbouw, waterpeilverlagingen, omzetten van permanent grasland in akkerland, ruilverkavelingen, etc...) zijn voor 1991 gebeurd. Beidts (2000) stelt dat 'Vroegere gegevens en broedvogeltellingen vanaf de jaren '60 toonden aan dat de algemene waterpeildaling in functie van de zich moderniserende landbouw de belangrijkste oorzaak was van de achteruitgang van de weidevogels.' Het is niet evident om cijfermatig voor het Poldercomplex aan te tonen welke invloed dit op de vogelstand

heeft gehad gezien ook een aantal andere zaken meespelen. Er zijn wel een aantal aanwijzingen (los van de algemene wetenschap dat deze soorten erg zijn gebaat bij een hoge waterstand met frequent voorkomen van plas-dras situaties) die erop wijzen dat de aantallen voor dit gebied laag liggen. Het is bovendien niet mogelijk met cijfers aan te tonen welk (negatief) effect bijvoorbeeld ruilverkavelingsprojecten op de avifauna hebben gehad.

- In jaren met veel neerslag in het voorjaar worden vaak hogere aantallen weidevogels geteld. Zo was 2006 een vrij nat jaar, 2007 was dan weer erg droog in maart en april. Soorten als Zomertaling, Slobeend en Tureluur, die erg gebonden zijn aan natte situaties, reageren hier meteen op (Figuur 6). Binnen de kernzones voor weidevogels in het Poldercomplex bestaat een voorkeur voor graslandpercelen met microreliëf. Hierbinnen zijn de broedvogels vaak geconcentreerd op de laagst gelegen en dus natste percelen binnen grotere graslandblokken. Hieruit kan worden afgeleid dat hogere waterpeilen en de creatie van meer aaneengesloten clusters graslandpercelen een positieve invloed zouden hebben op de broedvogelstand in het SBZ.
- Een andere belangrijke factor die dit illustreert zijn de resultaten van de uitgebreide natuurontwikkelingsprojecten in de Uitkerkse Polders. Deze zijn deels ook de stuwende factor achter de positieve aantalsevoluties in het Poldercomplex. In het kader van deze projecten wordt enerzijds aan graslandbeheer gedaan en anderzijds aan natuurontwikkeling. Het basisbeheer op de reservaatpercelen omvat een uitgesteld maai- of begrazingsdatum en een verminderde bemesting. Doordat in het poldersysteem in de natuurrestaten momenteel geen apart waterpeil kan ingesteld worden, zonder het omliggende landbouwland te beïnvloeden, dienen de natte omstandigheden gecreëerd te worden door middel van graafwerken. Een groot deel van de natuurontwikkelingswerken is erop gericht de negatieve effecten van de lage waterpeilen te mediëren. Een aantal vaak toegepaste ingrepen zijn het herstellen van de aan de vroegere slotensystemen verbonden natuurwaarden, het uitdiepen van bestaande en creëren van nieuwe veedrinkpoelen, het herstellen van zilte vegetaties en het graven van grotere ondiepe plassen (Beidts, 2000). Beidts (2000) geeft een overzicht van de resultaten van deze natuurinrichtingswerken tot 1999. Nagenoeg alle soorten zijn in aantal toegenomen. Deze toename bleek vooral bij de kritische (b.v. Grutto, Slobeend en Bergeend) en zeer kritische soorten (b.v. Tureluur, Kluut en Zomertaling) volledig toe te schrijven aan de toename binnen de reservaatpercelen. Bij soorten als Grutto en Slobeend broedde tussen de 53 en 62% op de reservaatpercelen, deze bedroegen toen ongeveer 10% van de oppervlakte van het gebied. Bij de zeer kritische soorten broedde 70 tot 100% op reservaatpercelen. Sindsdien zijn de aantallen voor alle besproken soorten nog verder toegenomen. Figuur 6 geeft de evolutie van een aantal soorten in de Uitkerkse Polder en de rest van het SBZ-V weer. Hieruit blijkt dat voor alle soorten, op Bergeend na, de evolutie in de Uitkerkse Polder een stuk positiever is dan in de rest van het Poldercomplex.

Figuur 9. Aantallen en procentuele verandering sinds 1991 in de *Uitkerkse Polder* en de *rest van het Poldercomplex* van Bergeend, Zomertaling & Slobeend (linksboven-linksonder) en Tureluur, Grutto & Kluut (rechtboven-rechtsonder).

3.2 Belangrijke habitats voor de avifauna

In het kader van de studie naar de instandhoudingsdoelstellingen voor het Poldercomplex (Courstens & Kuijken, 2004) werd een kwalitatieve analyse uitgevoerd die onderzocht welke de belangrijkste habitats voor de avifauna in het Poldercomplex zijn. Hieruit bleek *dat zowel voor de broedvogels als voor de trekvogels en overwinteraars dezelfde habitattypes van belang zijn. Historisch permanent grasland met veel microreliëf en/of sloten (Hpr) en zilte graslanden (Hpr-da en Da) zijn de belangrijkste (en meest typische) habitattypes in het Poldercomplex. Gezien het belang van deze habitattypes en de wettelijke bescherming ervan (Vegetatiebesluit, Decreet Natuurbehoud), is de definitieve bescherming en, indien mogelijk, het herstel van de gescheurde graslanden vereist.*

Ook de aanwezigheid van rietlanden en rietmoerassen (oude kleiputten etc.) en open water (brede poldersloten, diepe en ondiepe plassen in de weilandcomplexen etc.) is voor veel aandachtsoorten van groot belang. Deze habitattypes dienen dan ook in stand te worden gehouden om de blijvende aanwezigheid van de soorten waarvoor ze van belang zijn te verzekeren.

Verder dient het open karakter van het polderlandschap gerespecteerd te worden. Gezien veel belangrijke soorten nood hebben aan een uitgestrekt, open gebied en het geringe belang van bosjes en aanplanten, moet het creëren van nieuwe bosjes worden vermeden' (Courstens & Kuijken, 2004).

De algemene conclusie van Courstens & Kuijken (2004) luidt dat *'het duidelijk is dat het vogelrichtlijngebied "3.2 Poldercomplex" van groot belang is voor zowel broedvogels als voor overwintelaars en andere trekvogels. Een belangrijk deel van al deze soorten is specifiek gebonden aan historisch permanente graslanden (met meestal een duidelijke voorkeur voor de meer reliëfrijke percelen, de zogenaamde hpr-graslanden) en aan zilte graslanden. Gezien dit belang van dit habitattype voor een aantal soorten die internationaal beschermd zijn en/of die in internationaal belangrijke aantallen voorkomen, is de definitieve bescherming ervan gerechtvaardigd. Bovendien gebiedt het voorzichtigheidsprincipe, uitgaande van de aanwijzingen dat de buffercapaciteit voor de opvang van overwinterende ganzen sinds 1981 en zeker sinds de aanmelding van het vogelrichtlijngebied steeds kleiner is geworden en mogelijk niet meer aanwezig is, op zijn minst een deel van de verdwenen historisch permanente graslanden te herstellen.*

Andere belangrijke habitattypes in het Poldercomplex zijn de zilte graslanden en de rietlanden. Ook deze habitattypes zijn van groot belang voor het voorkomen van een aantal internationaal beschermde soorten en dienen dus definitief behouden te blijven in het poldercomplex. Verder dient voldoende aandacht besteed te worden aan de natuurlijkheid van het gebied, waarbij moet worden gestreefd naar het bewaren van de openheid van het landschap en van het behoud en/of herstel van natuurlijke oevers en ondiepe oppervlaktewaters.'

In wat volgt wordt kort cijfermatige duiding gegeven bij het belang van de vermelde habitats.

3.2.1 Broedvogels

In het kader van de monitoring van de avifauna in het SBZ-V Poldercomplex worden zo veel mogelijk puntgegevens van broedvogelterritoria verzameld. Aan de hand van deze gegevens is het mogelijk om de habitatpreferentie van een aantal soorten te bepalen. In tabel 8 worden voor de belangrijkste types habitat de aantallen en dichtheden van vijf soorten weidevogels gegeven voor 2007. Alle soorten halen de hoogste dichtheden op historisch permanent grasland met microreliëf. Akkers worden enkel door Scholekster benut, deze soort staat dan ook niet bekend als een echt kritische weidevogel. Binnen de graslandpercelen liggen de dichtheden stevast het hoogst op de zilte percelen. Duidelijk is wel dat alle soorten gebaat zijn bij een hoge waterstand, iets wat in het Poldercomplex heden ten dage vooral afhangt van overvloedige neerslag in het voorjaar gezien de waterpeilen verder niet optimaal zijn. Voor enkele kritische graslandsoorten zoals Zomertaling en Slobeend werden dit soort berekeningen nog niet uitgevoerd, deze soorten reageren echter nog sterker op de aanwezigheid van natte graslanden dan voorgaande soorten.

Tabel 7. Aantallen en gemiddelde dichtheden van een aantal weidevogels op de meest benutte types weidevogelhabitat.

Type	Kluut		Tureluur		Grutto		Scholekster		Bergeend	
	n	n/100 ha	n	n/100 ha	n	n/100 ha	n	n/100 ha	n	n/100 ha
permanent grasland met microreliëf	24	1,04	69	3,00	172	7,48	38	1,65	76	3,31
permanent grasland zonder microreliëf	3	0,16	8	0,42	39	2,02	14	0,73	23	1,19
akker	2	0,05	1	0,02	2	0,05	54	1,34	9	0,22
niet-zilt grasland met microreliëf	14	0,66	40	1,88	156	7,34	30	1,41	55	2,59
zilt grasland met microreliëf	10	5,75	29	16,67	16	9,20	8	4,60	21	12,07
niet-zilt grasland zonder microreliëf	0	0,00	5	0,27	36	1,94	13	0,70	22	1,19
zilt grasland zonder microreliëf	0	0,00	3	3,98	3	3,98	1	1,33	1	1,33

Momenteel worden vrij veel soorten rietvogels in het studiegebied van het monitoringsonderzoek in de Oostkustpolders aangetroffen (tabel 7). Een belangrijke opmerking hierbij is evenwel dat de meeste zeldzame soorten zoals Snor, Baardmannetje en Buidelmees nagenoeg uitsluitend in het Rietveld de Pelikaan tot broeden komen. Ook soorten als Grasanger en Cetti's Zanger halen hier de hoogste dichtheden. Bovendien is het ook dé plaats bij uitstek waar verwacht kan worden dat zich echt kritische soorten als Woudaap en eventueel Roerdomp zich zouden kunnen vestigen. In 2008 werden hier overigens niet minder dan vijf zangposten van de eerste soort vastgesteld. Het probleem hier is dat dit rietveld binnen afzienbare tijd plaats dient te maken voor havenontwikkeling. Dit werd opgenomen in de matrix voor de natuurcompensaties voor de verdere uitbouw van de haven van Zeebrugge. Het valt momenteel af te wachten of de voorziene compensaties de genoemde soorten zullen aantrekken.

3.2.2 Watervogels en ganzen

Zowel overwinterende ganzen en watervogels als steltlopers zoals Kemphaan, Wulp en Goudplevier zijn in het Poldercomplex in sterke mate gebonden aan het voorkomen van (bij voorkeur natte) historisch permanente graslanden. Voor steltlopers zijn voor de Oostkustregio geen cijfers over habitatselectie voorhanden, maar het is een algemeen gegeven dat grote aantallen van deze soorten slechts voorkomen als de graslanden plas-dras liggen.

Overwinterende ganzen en Smienten zijn voor hun voedsel nagenoeg volledig op graslanden aangewezen. Voor de laatste soort is geen cijfermateriaal voorhanden, voor de overwinterende ganzen kan dit wel met cijfers worden geïllustreerd.

In tabel 8 wordt de habitatkeuze van Kolgans en Kleine Rietgans in de Oostkustregio voor vier opeenvolgende periodes van 10 jaar weergegeven (naar Courtens & Kuijken, 2004). Veruit het belangrijkste habitattypen voor beide soorten in de Oostkustpolders is permanent grasland, met een duidelijke voorkeur voor de meer reliëfrijke percelen (Courtens *et al.*, 2006).

Tabel 8. Percentage van de groepen Kleine Rietgans en Kolgans in de Oostkustpolders op historisch permanent grasland in vier opeenvolgende periodes.

Periode	Kleine Rietgans	Kolgans
1967-1971	99,95%	99,56%
1971-1981	99,02%	98,09%
1981-1991	97,82%	94,14%
1991-2001	89,85%	92,99%

Bij Kolgans deed zich tussen 1967 en 2001 een verschuiving van 7% naar andere biotopen (hoofdzakelijk pas ingezaaide akkers met wintergraan, grasakkers of akkers met maïsstoppels en oogstresten) voor (Kuijken *et al.*, 2001). In dezelfde periode deed zich voor Kleine Rietgans een verschuiving van 10% naar andere biotopen (hoofdzakelijk pas ingezaaide

akkers met wintergraan of grasakkers) voor (Kuijken *et al.*, 2001). Dit terwijl de totale oppervlakte grasland veel sterker afnam en de overwinterende populatie sterk toenam (Zwaenepoel 2001a; 2001b; 2002a; 2002b; Zwaenepoel & Jonckheere, 2002; Natuurrapport, 2003). Hieruit blijkt een beperkte aanpassingsvermogen aan de nieuw aangeboden habitattypes en moet geconcludeerd worden dat het behoud van de permanente graslanden in de volledige Oostkustpolder absolute prioriteit moet krijgen.

Courtens & Kuijken (2004) concluderen dan ook '*Gezien het internationale belang van het Poldercomplex als overwinteringsgebied voor Kleine Rietgans, Kolgans en Smient, moet alles in het werk worden gesteld om de overwinterende populatie van deze soorten en de hiervoor noodzakelijke oppervlakte habitat in stand te houden.*

Gezien het primordiale belang van historisch permanente graslanden in het algemeen en deze met microreliëf in het bijzonder, voor deze internationaal belangrijke soorten, waarbij nagenoeg exclusief op dit habitatype gevoerageerd wordt, is de bescherming van deze graslanden gerechtvaardigd.

Momenteel lijkt het erop dat de noodzakelijke buffercapaciteit voor de opvang van ganzen tijdens strenge winters gering is of mogelijk afwezig is. Aanwijzingen hiervoor zijn de westwaartse verschuiving naar gebieden buiten het vogelrichtlijngebied (westelijke Oostkustregio en IJzervallei) en het foerageren op akkers. Gezien de zorgplicht en het voorkomingsprincipe mag een verslechterde kwaliteit van het vogelrichtlijngebied niet ten gronde liggen aan deze verplaatsingen. Er zijn echter aanwijzingen dat ze het gevolg zijn van twee stuwende factoren. Enerzijds zijn er de toegenomen ganzenaantallen en anderzijds is er een sterke afname van het areaal aan permanent grasland. Dit laatste impliceert dat indien de afname van de oppervlakte historisch permanent grasland een significant negatief effect heeft op de ganzenpopulaties, er moet gedacht worden aan het herstel van minstens een deel van de verdwenen oppervlakte van dit habitatype.'

4. Vegetatie

4.1 Definitie poldergrasland

Poldergraslanden worden gedefinieerd als alle graslanden met een permanent karakter, gelegen binnen de ecoregio 'Polders' die ontstaan zijn door bedijking of inpoldering. Concreet gaat het om alle laaggelegen graslandpercelen die in gebruik zijn als graasweide, hooiland of hooiweide binnen deze ecoregio, al dan niet met natuurbeheer. Ze liggen tussen de 0-5 meter TAW.

Deze graslanden hebben naast hun specifieke ontstaansgeschiedenis, hun landbouwkundige waarde als 'vette weiden' of hooiweiden, vaak ook een specifieke natuurwaarde en/of unieke landschappelijke waarde.

Voor uitgebreidere definiëring en de ontstaansgeschiedenis van het polderlandschap verwijzen we naar Ameeuw et al. 2007.

4.2 Beschrijving van de actuele toestand van de graslanden op basis van de typologie van de Biologische waarderingskaart (BWK)

Voor de analyse van de poldergraslanden maken we een onderverdeling op basis van hun natuurwaarde (op basis van de typologie gehanteerd in de Biologische Waarderingskaart of BWK¹):

- Halfnatuurlijke graslanden, de zogenaamde historisch permanente graslanden
- Graslanden met verspreid biologische waarde
- Biologisch minder waardevolle graslanden

4.2.1 De historisch permanente graslanden

Poldergraslanden behoren ondermeer tot de historisch permanente graslanden van het Vegetatiebesluit (Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van de nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, 23 juli 1998). Historisch permanente graslanden zijn **halfnatuurlijke vegetaties, bestaande uit grasland gekenmerkt door het langdurige grondgebruik als graasweide, hooiland of wisselweide met ofwel cultuurhistorische waarde, ofwel een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu wordt gekenmerkt door aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones**, zoals nader aangegeven in bijlage 4 van het vegetatiebesluit.

¹ De BWK is een gebiedsdekkende globale landschapsecologische kartering waarbij aan de hand van een reeks vooraf gedefinieerde karteringseenheden, de aanwezige ecotopentypen werden gekarteerd en gewaardeerd. Deze karteringseenheden zijn gebaseerd op de gezamenlijke aanwezigheid van karakteristieke plantensoorten (fyto-sociologische basis), de daardoor gevormde vegetatiestructuur en omgevingskenmerken (DE BLUST et al. 1985).

In de polders gaat het om volgende karteringseenheden:

Bwk-kartering	Omschrijving
Hc	Vochtig licht bemest grasland (dotterbloemhooiland of Calthion)
Hj	Vochtig licht bemest grasland gedomineerd door russen (pitrus en zeegroene rus)
Hf	Natte ruigte met moerasspirea (Filipendulion)
Hu	Mesofiel hooiland (glanshaverhooiland of Arrhenatherion)
Hpr	Grasland met veel sloten en/of microreliëfrijk (Lolio-Potentillion, Cynosurion cristatus, Alopecurion pratensis)
Hpr*	Grasland met veel sloten en/of microreliëf en met relict van halfnatuurlijke graslanden (Lolio-Potentillion, Cynosurion cristatus, Alopecurion pratensis)
Hpr ^o	Grasland met weinig sloten en/of microreliëf
Hpr(*)+ da	Poldergrasland met zilte elementen (Thero-Salicornion, Puccinellio-Spergularion of Armerion-Maritimae)
Hp*	Soortenrijk permanent cultuurgrasland met relict van halfnatuurlijke graslanden (Lolio-Potentillion, Cynosurion cristatus, ...)
Hpr/hu	Grasland met veel sloten en/of microreliëfrijk en weidekerveltorkruid (Alopecurion pratensis, Arrhenatherion)
Hp+mr	Permanent cultuurgrasland met rietvegetaties
Hp+hc	Permanent cultuurgrasland met relict van het dottergrasland
Hp+fauna-overdruk	Permanent cultuurgrasland met fauna-belang

Tabel 9: BWK-karteringseenheden van poldergraslanden uit bijlage 4 van het Vegetatiebesluit

Poldergraslanden kunnen een uitgesproken microreliëf² vertonen. Samen met de soms prominente invloed van brak grondwater leidt dit tot een fijn geschakeerd vegetatiepatroon met gradiënten van droog tot nat en zoet tot brak, met uitgesproken zilte vegetaties in de depressies en laag gelegen graslanden. Deze graslanden worden volgens de BWK getypeerd als hpr, hpr*, hpr^o of hpr(*)+da, hpr/hu.

Niet alle poldergraslanden vertonen echter dit microreliëf en dit soort vegetaties. Er zijn tevens biologisch zeer waardevolle bloemrijke hooilanden of soortenrijke graslanden maar dan zonder dit microreliëf of zonder zilte invloeden. Het gaat meer bepaald om dottergraslanden, pitrusgraslanden, moerasspirearuigtes of overstroombare hooilanden in vochtig tot natte standplaatsen of kamgraslanden en glanshavergraslanden in meer droge omstandigheden. Deze graslanden worden volgens de BWK getypeerd als respectievelijk hc, hj, hf, hu, hp*.

4.2.2 Poldergraslanden met verspreid biologische waarde

Er zijn tevens heel wat intensief beweidde poldergraslanden met minder vlakdekkende botanische rijkdom, maar met botanisch erg interessante relict in de laantjes, de sloten, de laagten of de perceelsranden, met avifaunistisch belangrijke rietkragen of structuurrijke houtkanten en hagen.

² Met microreliëf bedoelen we een typisch slenken- en bultenpatroon door ondermeer de inklinking van het veen, door de plaatselijke ontveningen of ontkleiningen, door de aanleg van historische laantjes en sloten ten behoeve van afwatering en het hooilandgebruik of door de talrijke veedrinkpoelen en trapgaten van het vee.

Deze groep van graslanden zijn dus geen ‘historisch permanent grasland’ volgens het Vegetatiebesluit (zie hierboven), maar zijn over het algemeen wel reeds langdurig grasland. Op de BWK kregen ze een biologische waardering, omwille van de aanwezigheid van halfnatuurlijke relictten in de perceelsranden, of omwille van de aanwezigheid van kleine landschapselementen zoals bomenrijen, hagen, houtkanten, rietkragen of poelen.

4.2.3 Minder waardevolle poldergraslanden

Deze groep omvat uitgesproken cultuurgraslanden in de polders met biologisch minder waardevolle vegetaties. Volgens de BWK gaat het om de karteringseenheid ‘hp’. Hoewel de botanische waarde van deze graslanden beperkt is, is dit areaal grasland belangrijk in complex met of aansluitend op meer waardevolle graslandgebieden. Ze kunnen een bijdrage leveren aan nestgelegenheid en foerageergebied voor avifauna en ze dragen tevens bij aan de openheid of het ‘horizontgevoel’ in de polders dat essentieel is voor de weidevogels.

De analyse (Ameeuw et al. 2007) op basis van de BWK (kartering 1997-2005) toont volgende oppervlakte verdeling over de 3 categorieën van graslanden (tabel 10)

	Ecoregio polders	Kustpolders	Oostkustpolders	SBZ-V Poldercomplex
a. Historisch Permanent Grasland	17.273	16.454	7.949	3.975
b. Grasland met verspreid biologische waarde	5.058	4.429	2.152	400
c. Biologisch minder waardevol grasland	5.358	4.006	1.542	338
Totale oppervlakte poldergrasland	27.689	24.889	11.643	4.713

Tabel 10: oppervlaktes verdeeld over de 3 categorieën van poldergraslanden

Ongeveer ¼ van de ecoregio ‘Polders’ bestaat uit een van deze 3 categorieën van poldergrasland of 27.689ha graslandareaal op 115.066ha.

17.273ha of 62% daarvan bestaat uit historisch permanent grasland. De grootste concentratie aan poldergraslanden ligt in de West-Vlaamse Kustpolders. Ook het grootste deel van poldergraslanden met aanzienlijke natuurwaarde (a+b) ligt in de Kustpolders (16.454+4429=20.883ha).

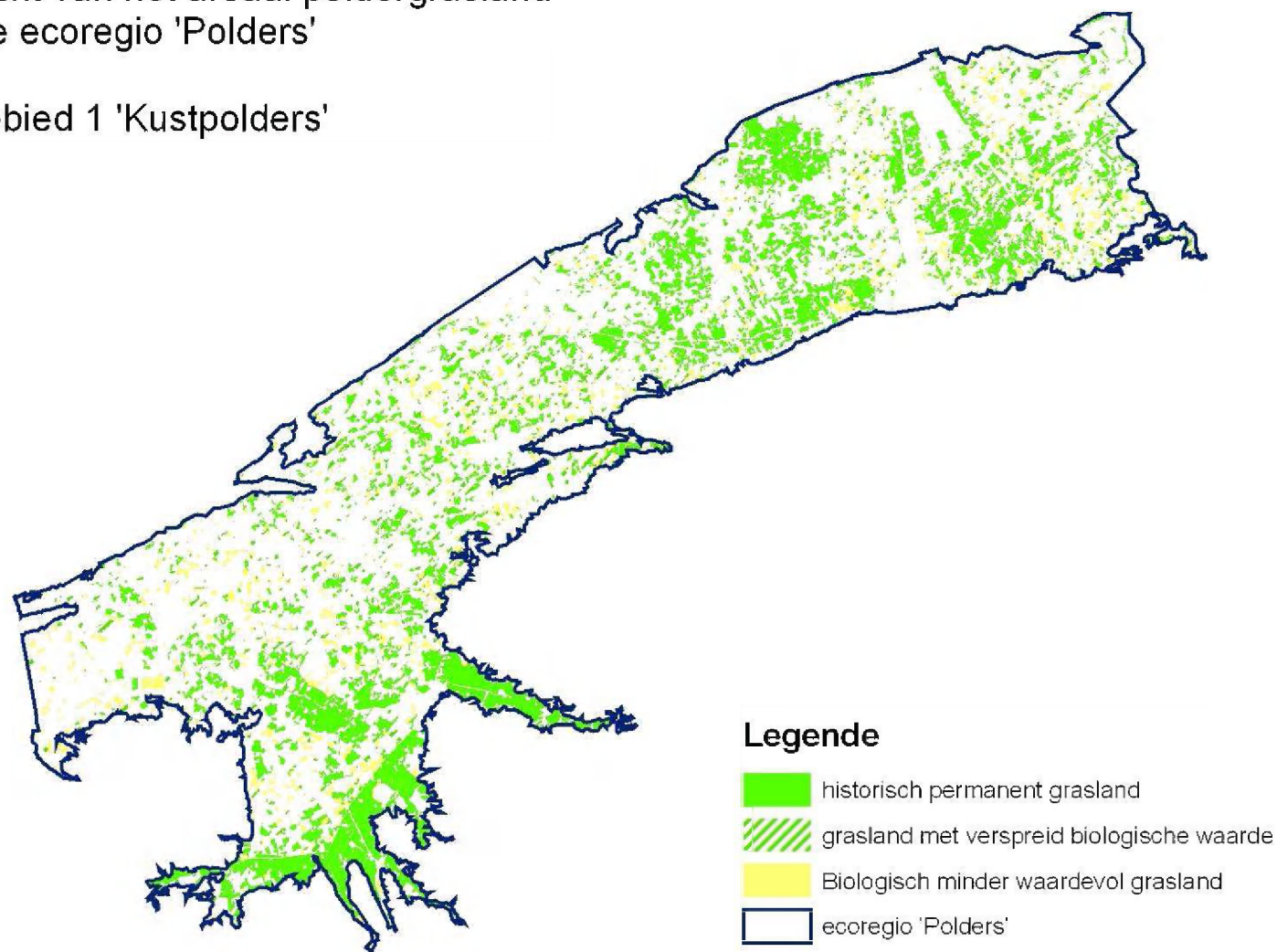
De oostkustpolders zijn verantwoordelijk voor ongeveer de helft van de voor natuur belangrijke poldergraslanden (de andere helft is vooral geconcentreerd in de IJzer- en Handzamevallei, de Komgronden van Lampernisse en verschillende verspreid liggende of kleinere gebieden)

Uit de cijfers blijkt verder dat nog heel wat historisch permanent grasland buiten het SBZ-V poldercomplex valt en/of buiten het SBZ-H(polders) zie verder, hfdst bescherming.

Figuur 10 op volgende pagina geeft de ruimtelijke spreiding van de poldergraslanden weer, met dezelfde onderverdeling in categorieën, op basis van de natuurwaarde (overgenomen uit Ameeuw et al. 2007).

Overzicht van het areaal poldergrasland
voor de ecoregio 'Polders'

Deelgebied 1 'Kustpolders'

Figuur 10: overzicht poldergraslanden in de kustpolders

4.3 Beschrijving van de actuele toestand van de poldergraslanden op basis van de Natura2000 habitats (van de habitatrichtlijn)

Binnendijkse zilte graslanden zijn tevens Natura2000 habitats en werden ook aangemeld. Het gaat om volgende habitats:

1. 1310 eenjarige pioniersvegetatie van slik- en zandgebieden met zeekraalsoorten en andere zoutminnende soorten (*Thero-Salicornietalia*)

- Subtype: binnendijks gelegen zeekraalvegetaties: het betreft vooral slenken in zilte poldergraslanden, maar ook de oevers van zilte plassen en kreken.
- 92% van het oppervlakte aandeel komt voor in habitatrichtlijngebied 'Polders' concreet gaat het om ongeveer 13ha

De staat van Instandhouding voor de rapportage juni 2007 (Paelinckx et al. 2007) werd als volgt beoordeeld:

1310: globale beoordeling: **zeer ongunstig** omwille van:

Areaal: zeer ongunstig, sterk negatieve trend tov 1994, vooral veroorzaakt door achteruitgang in het binnendijkse areaal

Oppervlakte: matig ongunstig, positieve trend maar oppervlakte nog steeds kleiner dan het referentieoppervlakte

Kwaliteit: matig ongunstig, een belangrijk aandeel, maar minder dan 25% van de oppervlakte, heeft een slechte kwaliteit.

Toekomstperspectieven: matig ongunstig: het habitat is op vele plaatsen aan het verdwijnen, of aan het evolueren in 1140 en 1330. Er zijn een aantal ontpolderingen gepland (maar dit is dan vooral voor herstel van het buitendijkse subtype)

2. 1330 Atlantische schorren (*Glauco-Puccinellietalia maritimae*)

- Subtype binnendijks zilte vegetaties: zilte laagten in poldergraslanden met specifiek zilte vegetaties en ander zilte poldervegetaties (plasranden en zilte ruigtes los van zilte graslanden)
- 97% van het oppervlakte aandeel komt voor in habitatrichtlijngebied 'polders'; concreet gaat het om ongeveer 93ha

1330: globale beoordeling: **zeer ongunstig** omwille van:

Areaal matig ongunstig: negatieve trend tov 1994, huidig areaal gelijk aan referentie areaal

Oppervlakte matig ongunstig: positieve trend, maar huidige oppervlakte kleiner dan referentieoppervlakte

Kwaliteit: zeer ongunstig: meer dan 25% heeft een slechte lokale kwaliteit

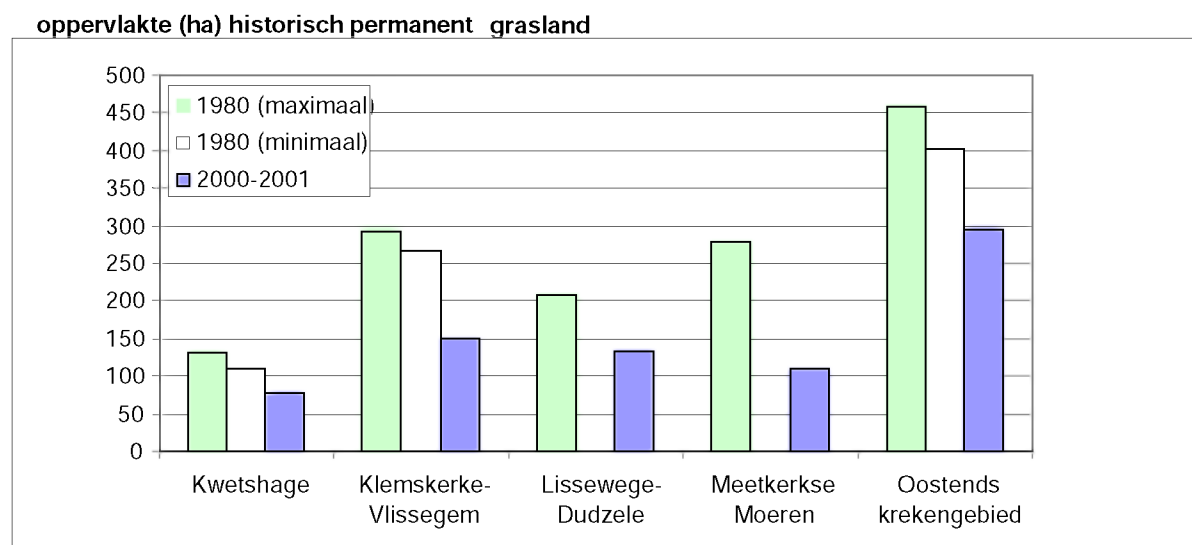
Toekomstperspectieven matig ongunstig: ondanks de hoge beschermingsgraad worden een aantal locaties bedreigd door havenuitbreiding en door onaangepaste landbouwmethodes. Deze laatste beïnvloeden ook de kwaliteit in de binnendijkse zilte vegetaties nadelig (ondermeer vermessing, nivellering, scheuren, drainage, omgekeerd waterpeilbeheer, etc...)

4.4 Inkrimping van het graslandareaal in de Polders sinds 1980

Voor het opstellen van de Instandhoudingdoelstellingen van het Vogelrichtlijngebied 'Poldercomplex' (Courstens et al. 2004) werd berekend dat ten opzichte van 1981 gemiddeld 20-25% tot plaatselijk meer dan 50% van de oppervlakte aan historisch permanent grasland verdwenen is. Dit komt overeen met een oppervlakte van ongeveer 1000 tot 2000 ha verdwenen historisch permanent grasland in het vogelrichtlijngebied 'Poldercomplex'.

Naast deze studie wordt hieronder nog een andere analyse in beschouwing genomen, nl. van 5 poldergebieden die goed gedocumenteerd zijn voor de periode 1980-2001 (Nara 2003, gebaseerd op Zwaenepoel, A. 2000 en 2001). Deze 5 poldergebieden (Kwetshage, Klemskerke-Vlissegem, Lissewege-Dudzele, Meetkerkse Moeren en het Oostends Krekengebied) liggen allen in het deelgebied Kustpolders en hebben elk hun specificiteit naar ontstaan, ouderdom, bodem, zoutgehalte en biodiversiteit. Deze gebieden kunnen zowel binnen habitat- als vogelrichtlijngebied liggen. Naast de natuurwaarde hebben deze gebieden tevens een (laatmiddeleeuwse) cultuur-historische en een landschappelijk-esthetische waarde. Deze analyse kan geschikt bevonden worden als typevoorbeeld van een algemene trend binnen de kustpolders.

In 1980 was de detailgraad van de BWK geringer dan vandaag en daarom werd bij de analyse met een onzekerheidsgraad gewerkt. Figuur 11 geeft weer hoeveel oppervlakte er in 1980 maximaal en minimaal aanwezig was, alsook hoeveel er in 2000 nog van overbleef.

Figuur 11: oppervlakte historisch permanent grasland in 5 steekproeven in de Kustpolders in 1980 en in 2000-2001 (bron: Nara 2003 op basis van Zwaenepoel, A. 2000 en 2001)

Deze figuur toont voor alle gebieden een daling in de oppervlakte historisch permanent grasland. Alleen al in deze 5 gebieden ging mogelijk 600ha of 56% van de oorspronkelijke oppervlakte verloren. 50 tot 70% daarvan is omgezet naar akker. De rest is veranderd in heringezaaid (en genivelleerd) natuurarm grasland en in enkele gevallen in agrarische gebouwen. Meestal gebeurt de omzetting van de rand en van de boerderijen naar het centrum van de graslandcomplexen.

In **Kwetshage**, dat op de overgang van de polders naar het zandgebied ligt, gebeurt de uitbreiding van de akkers vanuit het hoger liggende zandgebied.

In het **Oostends krekengebied** heeft de helft van de verdwenen oppervlakte grasland een woon- of industriële functie gekregen.

De zeer waardevolle graslanden in **Lissewege-Dudzele** gingen grotendeels ten onder aan ophogingen voor havenuitbreiding.

Aaneengesloten graslandcomplexen worden dus steeds kleiner. In de historisch permanente graslandcomplexen die nog aanwezig zijn, blijft de hoge natuurkwaliteit in vele gevallen niet behouden. De versnippering wordt steeds groter. Ontwatering en overbemesting richten natuurschade aan. Naast de intensivering van de landbouw, woon- of industrieuitbreiding, vormen diverse stort- en ontginningsactiviteiten ook een bedreiging voor graslanden. Ook ruiming van beken en grachten worden sinds lang gebruikt om depressies en laantjes op te vullen.

4.5 De bescherming van de poldergraslanden in Vlaanderen

Onderstaand algemeen overzicht van het beschermingsstatuut van de graslanden, is gebaseerd op:

- de ruimtelijke ordening (Gewestplan en ruimtelijke Uitvoeringsplannen)
- de natuurwetgeving (VEN, SBZ)
- de landschapswetgeving

De landschapswetgeving zorgt voor een bescherming van bepaalde landschappen aangeduid omwille van natuurwetenschappelijke redenen, waar het graslandgebruik inherent verbonden is aan het landschap. Typevoorbeelden zijn de beschermde landschappen 'De Komgronden van Lampernisse' of de Abdij site 'Ter Doest', waar alle grasland beschermd is.

	Groen-, park-, buffer- of bosgebieden	overdruk VEN (GEN of GENO)	vallei-, bron- en natuur- ontwikkelings- gebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang of met bijzondere waarde	vogelrichtlijn-, Ramsar- of, habitatricht- lijngebieden	Beschermde landschap
a. Historisch Permanent Grasland (bijlage 4 natuur- vergunning)	Verbod op vegetatiewijziging	Verbod op vegetatiewijziging	Vergunnings- plicht	vergunningsplicht (indien al geen verbod)	Verbod op vegetatiewijziging
b. De overige poldergrasla- nden³ (dus zij die niet voorkomen op bijlage 4)	zorgplicht geen bescherming (verbod enkel voor de kle's)	verbod indien reeds 4 jaar grasland (behoudens ontheffing)	zorgplicht geen bescherming (vergunnings- plicht enkel voor de kle's)	zorgplicht geen bescherming (vergunnings- plicht enkel voor de kle's)	Verbod op vegetatiewijziging

Tabel 11: Overzicht van het Beschermingsstatuut voor graslanden in Vlaanderen

³ Hiertoe behoren de 'biologisch minder waardevolle graslanden' met voornamelijk de karteringseenheden hp en de graslanden met verspreid biologische waarden met ondermeer combinaties zoals hp+k(da), hp +k(hc), hp + hp* en hp+ kleine landschapselementen zoals bomenrijen, hagen, houtkanten, poelen, rietkragen, slootvegetaties enz...

Er zijn dus voor poldergraslanden 3 beschermingscategorieën:

- Verbod op vegetatiewijziging
- Vergunningsplicht voor vegetatiewijziging
- Zorgplicht (dus geen extra bescherming)

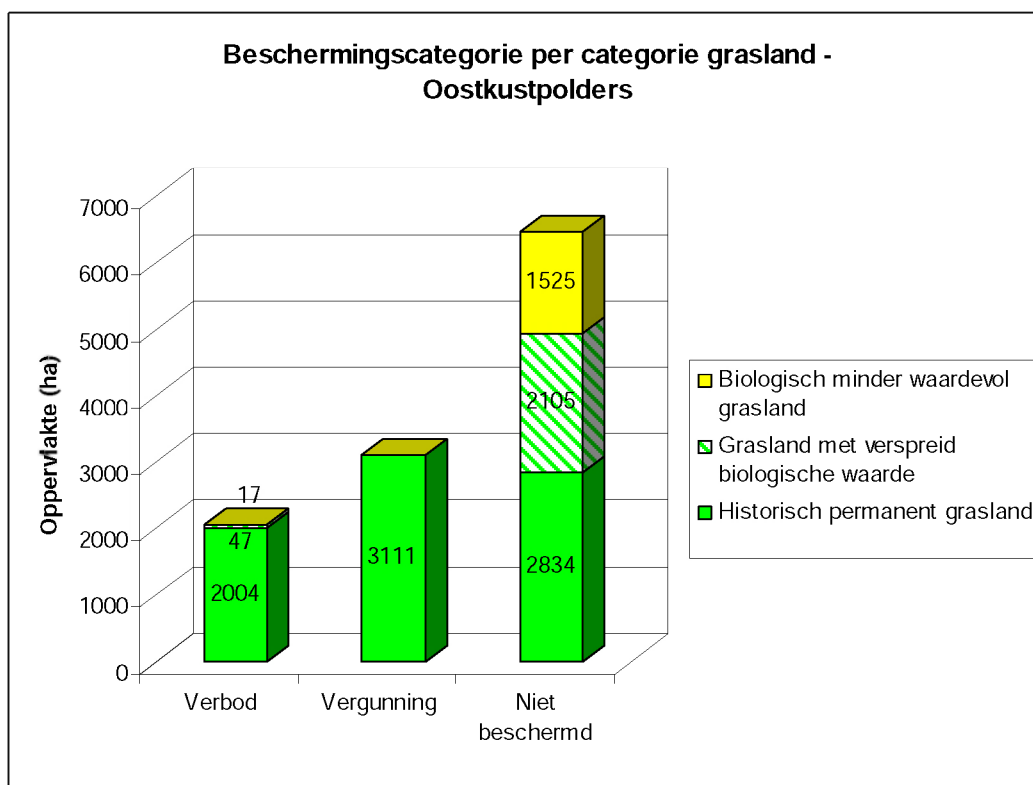
Concreet komt tabel 11 voor de Oostkustpolders neer op onderstaande overzicht.

beschermingscategorie	Categorie grasland in de oostkustpolders	Opp ha
Verbod op vegetatiewijziging	Biologisch minder waardevol grasland	17
	Grasland met verspreid biologische waarde	47
	Historisch permanent grasland	2004
	Totaal hectare verbod	2.068
Vergunningsplicht	biologisch minder waardevol grasland	0
	Grasland met verspreid biologische waarde	0
	Historisch permanent grasland	3111
	Totaal hectare vergunningsplicht	3.111
Zorgplicht, geen extra bescherming	biologisch minder waardevol grasland	1525
	Grasland met verspreid biologische waarde	2105
	Historisch permanent grasland	2834
	Totaal hectare niet beschermd	6.464

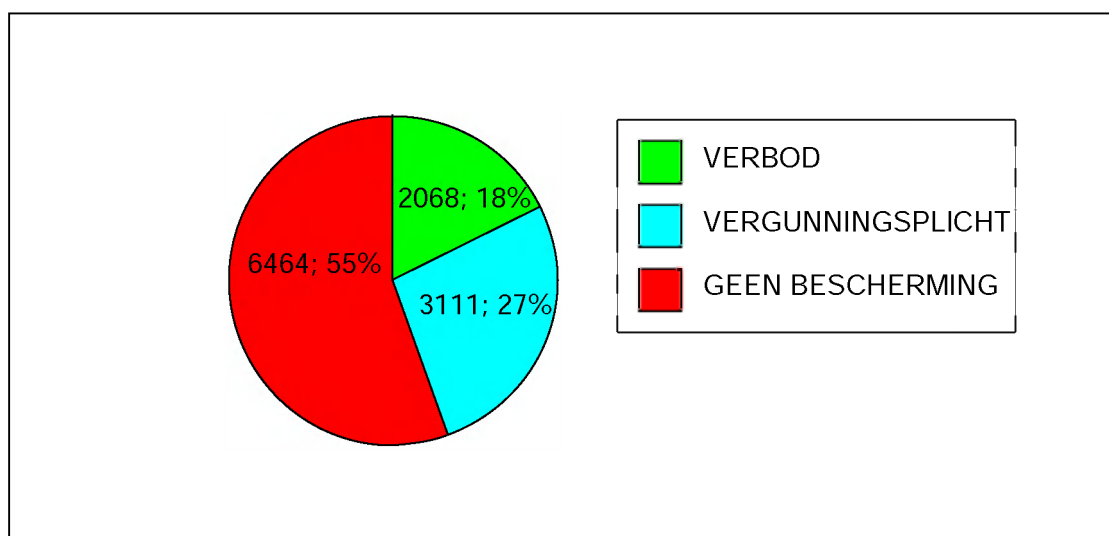
Tabel 12: Overzicht van de beschermingsklassen van de poldergraslanden binnen de ecoregio 'Polders'

De oppervlakteverhoudingen voor het totaal van alle poldergraslanden in de oostkustpolders wordt schematisch voorgesteld in volgende diagrammen:

55% of 6464ha van de poldergraslanden in de oostkustpolders kent geen enkele bescherming naast de zogenaamde zorgplicht uit het natuurdecreet. Van deze 6464ha zijn minstens 4939ha met natuurwaarde (cfr BWK). Dit betekent dat in de Oostkustpolders 42% van de graslanden met natuurwaarde niet beschermd zijn. Deze graslanden kunnen op elk moment hun natuurwaarde verliezen door ingrepen via landbouw, industrie, havenontwikkeling of wonen.

Figuur 12: De beschermingscategorie per klasse van grasland

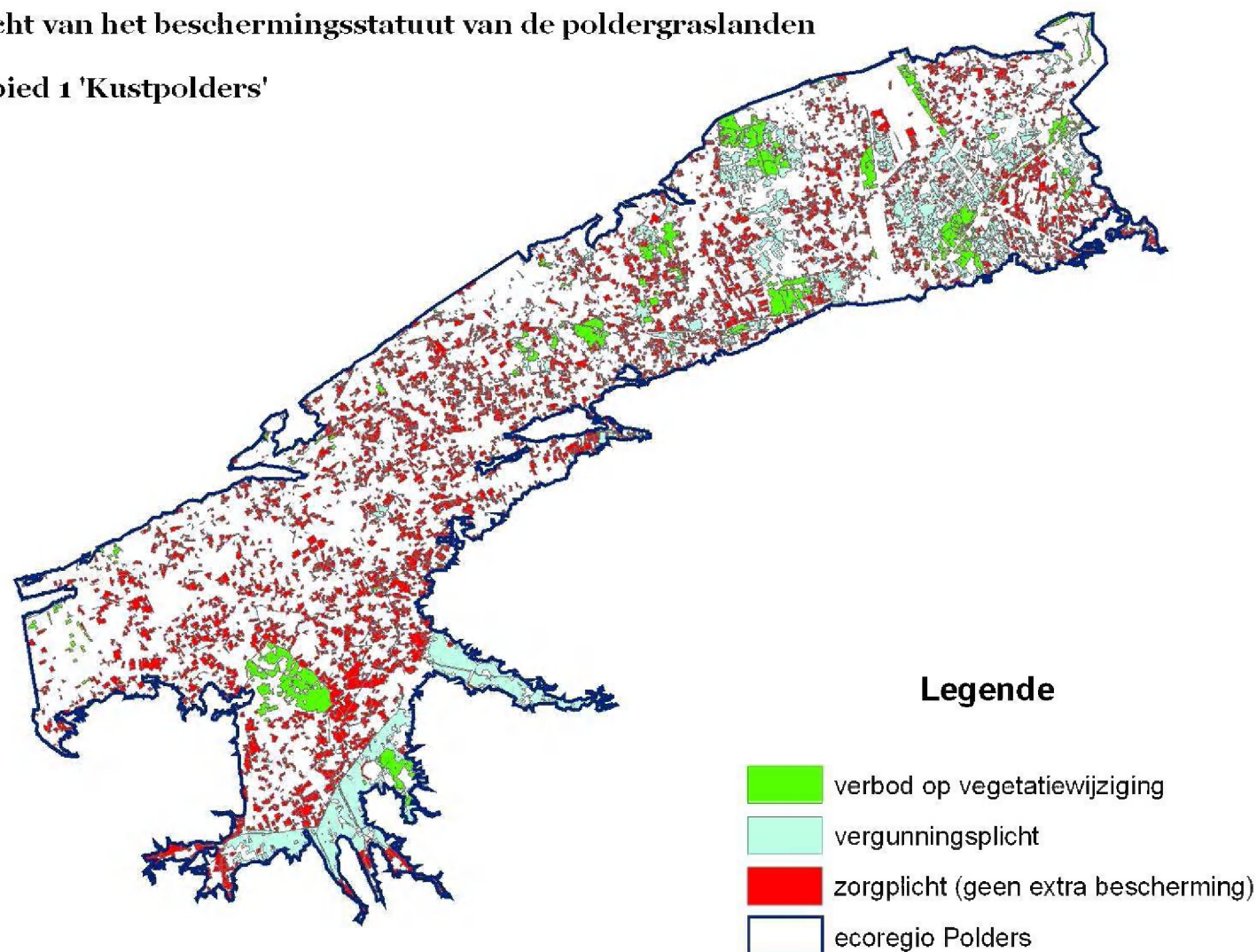

Figuur 13: Verdeling van het areaal poldergraslanden binnen de oostkustpolders over de 3 beschermingscategorieën

Wat de ruimtelijke spreiding van deze beschermingsstatuten betreft, geeft figuur 14 een beeld, maar dan van de hele kustpolders (overgenomen uit Ameeuw et al. 2007).

Overzicht van het beschermingsstatuut van de poldergraslanden

deelgebied 1 'Kustpolders'

Figuur 14: Overzicht van de beschermingsstatuten voor poldergraslanden in de Kustpolders

5. globale conclusies

Van de **aangemelde broedvogels van de Bijlage I** zijn, met uitzondering van Woudaap en Blauwborst, sinds de aanmelding geen territoria meer vastgesteld in het SBZ. Op Blauwborst na waren alle soorten ook voor de aanmelding occasionele broedvogels. De territoria van Woudaap in 2008 bevonden zich in het in 2000 geschrapte gedeelte van het SBZ.

Sinds de aanmelding als SBZ zijn acht **niet aangemelde soorten van de Bijlage I** als broedvogel vastgesteld in het SBZ poldercomplex. Enkel Bruine Kiekendief en Kluut zijn jaarlijkse broedvogels. Bruine Kiekendief kent na een toename in de jaren '90 opnieuw een afname. Kluut kent jaarlijks stijgende aantallen die quasi volledig zijn toe te schrijven aan de natuurontwikkelingswerken in de Uitkerkse Polders. Verwacht wordt dat de aantallen van deze pionierssoort opnieuw zullen afnemen als gevolg van vegetatiesuccessie in deze gebieden.

De aantallen van de meeste van de in het kader van het monitoringproject onderzochte **broedvogels van de Rode Lijst en soorten die de 5%-norm halen** zijn toegenomen in het SBZ. Deze soorten kunnen worden gezien als indicators voor de kwaliteit van het SBZ. Hier dient wel te worden opgemerkt dat deze aantallen slechts tot 1991 teruggaan terwijl de grootste veranderingen in waterpeilen en beheer met grote zekerheid vroeger plaatsvonden. Ook is niet mogelijk om de aantallen voor de verschillende gebieden apart te analyseren, zo kan niet met cijfers worden aangetoond welk (negatief) effect de ruilverkavelingen in het SBZ hadden op de vogelstand. Een heel groot deel van deze aantalsstijgingen kan worden toegeschreven aan de natuurontwikkelingsprojecten in de Uitkerkse Polder. Hier worden natte situaties hoofdzakelijk gecreëerd door middel van graafwerken.

Veel van deze soorten komen bovendien geconcentreerd voor in een aantal geschikte gebieden. Binnen deze gebieden bestaat een uitgesproken voorkeur voor permanent grasland met microreliëf en meer specifiek voor percelen met zilte aspecten. De aanwezigheid van aaneengesloten oppervlaktes permanent grasland met microreliëf en een hoge waterstand zijn algemeen gunstig voor de instandhouding van de weidevogelpopulaties.

Bij de aangemelde **internationaal belangrijke watervogelaantallen** dient te worden opgemerkt dat de aantallen van bepaalde soorten piekaantallen betreffen die buiten de reguliere mid-maandelijkse watervogeltellingen werden geteld. Wanneer de mid-maandelijkse watervogeltellingen worden beschouwd, blijken Wintertaling (NW-Europese populatie verdubbeld sinds 1974) en Smient (NW-Europese populatie sterk toegenomen) in aantal zijn toegenomen en dat Slobeend ((NW-Europese populatie stabiel) stabiel blijft.

Voor Goudplevier, Kemphaan en Wulp zijn behalve voor de laatste jaren (sinds 1999) weinig gebiedsdekkende tellingen voorhanden. Voor deze drie soorten blijkt op basis van de beschikbare gegevens dat de aantallen voor de aanmelding vergelijkbaar zijn met recente cijfers. De aanwezigheid van natte graslanden oefent een sterke aantrekkingskracht uit op deze soorten.

Zowel Kolgans als Kleine Rietgans zijn sinds de aanmelding sterk in aantal toegenomen. Beide soorten foerageren bijna uitsluitend op permanent grasland met een voorkeur voor de meer reliëfrijke percelen.

Globaal kunnen we dus stellen dat vooral vanaf de jaren '90 de situatie voor een aantal soorten verbeterd is, enerzijds door de globaal stijging van de NW-Europese populatie, maar vooral door de aangehouden en intensieve natuurinrichtings- en beheersinspanningen in een

beperkt aantal reservaatgebieden. De aantalstijgingen in vb. de Uitkerkse Polder verbloemen dan ook mogelijks de nog steeds verdergaande neerwaartse tendens in de overige delen van het vogelrichtlijngebied. Doordat in het poldersysteem in de natuureservaten momenteel geen apart waterpeil kan ingesteld worden, zonder het omliggende landbouwland te beïnvloeden, dienen de natte omstandigheden bovendien gecreëerd te worden d.m.v. graafwerken. Het is dan ook de vraag of dit op langere termijn een duurzame oplossing is om de gunstige staat van instandhouding voor dit gebied en deze soorten te behouden.

Momenteel is binnen de ecoregio Polders (Vlaanderen) ongeveer nog 17.273ha historisch permanent grasland aanwezig. Daarvan ligt 16.454ha binnen de kustpolders. Ook het grootste deel van de poldergraslanden met verspreid biologische waarde liggen binnen de kustpolders.

Sinds 1981 is gemiddeld 20-25% tot plaatselijk meer dan 50% van de oppervlakte aan historisch permanent grasland van het Vogelrichtlijngebied `poldercomplex` verdwenen. Dit komt neer op 1.000 tot 2.000ha (Courstens et al. 2004). Een andere studie gebaseerd op 5 typegebieden (zowel binnen het vogelrichtlijngebied `poldercomplex` als binnen het Habitatrichtlijngebied `polders`) spreekt over het verdwijnen van mogelijk 56% van het graslandoppervlakte in de periode 1980-2001 (Nara2003). 50 tot 70% daarvan werd omgezet naar akker, de rest ging naar industrie, wonen en havenuitbreiding.

Van de 7.949ha historisch permanent grasland in de oostkustpolders is er 2.004ha strikt beschermd (verbod op vegetatiewijziging) en 3.111ha is vergunningsplichtig door de bescherming als sbz-h of sbz-v.

Buiten deze beschermingszones liggen er nog 2.834ha historisch permanente graslanden, die geen enkele bescherming kennen.

Binnen de speciale beschermingszones (poldercomplex of polders) zijn de historisch permanent graslanden goed beschermd door de verplichte aanvraag tot vergunning. Echter, het areaal dat sinds 1981 werd omgezet van grasland naar niet-grasland is niet onaanzienlijk (20-25% tot lokaal 50 à 56%). Dit historisch tekort aan handhaving werd nog niet gecorrigeerd door natuurherstel.

Binnen de poldergraslanden nemen de zilte graslanden een speciale plaats in omdat ze erg zeldzaam zijn en Europees Natura2000 habitat zijn. Het gaat om de binnendijkse subtypes van het habitatype 1310 en 1330. Voor beide types werd de Conservation status in 2007 beoordeeld als zeer ongunstig. Het areaal van beide types vertoonde een negatieve trend tov 1994, de huidige oppervlaktes zijn nog steeds kleiner dan de referentieoppervlaktes en ook de kwaliteit is ongunstig omdat een aanzienlijk deel (voor 1310 < 25%; 1330 > 25%) een slechte lokale kwaliteit heeft. Concrete bedreigingen zijn nog steeds havenuitbreiding en onaangepaste landbouwmethodes (vermesting, nivellering, scheuren, drainage, onaangepast waterpeilbeheer, ...).

6. Literatuur

Ameeuw et al. 2007; Wetenschappelijke gegevens over de natuurwaarden en bescherming van poldergraslanden in Vlaanderen. INBO.A.2007.9. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

- Beidts, F. (ed.), 2000. De avifauna van de Uitkerkse Polder. Natuurreservaten vzw, Werkgroep Uitkerkse Polder, Blankenberge.
- Courtens, W. & E. Kuijken, 2004. Een studie naar de instandhoudingsdoelstellingen voor het Vogelrichtlijngebied '3.2 Poldercomplex'. Adviesnota INBO.A.2004.64. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- Courtens, W., C. Martens & D. Verbelen, 2006. Eindrapport monitoring SBZ-V 'Poldercomplex'. Resultaten van het eerste jaar. Adviesnota INBO.A.2006.68. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Courtens, W. & D. Verbelen, 2007. Eindrapport monitoring SBZ-V 'Poldercomplex'. Resultaten van het tweede jaar. Adviesnota INBO.A.2007.116. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Courtens, W. & D. Verbelen, 2008. Eindrapport monitoring SBZ-V 'Poldercomplex'. Resultaten van het derde jaar (2007 – 2008). Rapport INBO.A.2008.28. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- De Blust, G., Froment, A., Kuijken, E., Nef, L. & Verheyen, R. (1985). Biologische waarderingskaart van België: algemene verklarende tekst. Brussel, 98 pag.
- Demolder, H., Guelinckx, R., Lust, P., Oosterlynck, P., Scheldeman, K., T'Jollyn, F., Van Hove, M., Vandenbussche, V. & Vriens, L., 2006. Biologische Waarderingskaart van het Vlaamse Gewest. Integratie van de BWK (92% BWK, versie 2 van 1997 tot 2003 en 8% BWK, versie 1). Digitaal bestand Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO).
- De Scheermaeker, F. (ed.), 1987. Veldornithologisch jaarboek van Noord-West-Vlaanderen 1985-1986. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, Brugge.
- De Schuyter, T. (ed.), 1984. Veldornithologisch jaarboek van Noord-West-Vlaanderen 1982-1983. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, Brugge.
- De Schuyter, T. (ed.), 1985. Veldornithologisch jaarboek van Noord-West-Vlaanderen 1983-1984. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, Brugge.
- Desmet, J. (ed.), 1983. Veldornithologisch jaarboek van Noord-West-Vlaanderen 1981-1982. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, Brugge.
- Devillers, P., W. Roggeman, J. Tricot, P. Del Marmol, C. Kerwijn, J.-P. Jacob & A. Anselin, 1988. Atlas van de Belgische broedvogels. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel.
- Devos, K., A. Anselin & G. Vermeersch, 2004. Een nieuwe Rode Lijst van de Broedvogels in Vlaanderen. In: Vermeersch, G. *et al.*, 2004. Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- Dumortier M. *et al.* 2001. Biotopen. Graslanden. In 'Kuijken *et al.*, 2001. Natuurrapport 2001. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuurbehoud nr. 18, Brussel.
- Dumortier M. *et al.* 2005. Historisch Permanent Grasland. In 'Natuurrapport 2005'. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuurbehoud nr 24, Brussel
- Paelinckx D., Landuyt W., De Bruyn L. (2007) Conservation status of Natura 2000 habitats and species. Report of the Research Institute for Nature and Forest. INBO.R.30. Brussels
- Seys, J. (ed.), 1986. Veldornithologisch jaarboek van Noord-West-Vlaanderen 1984-1985. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, Brugge.
- Sevenant M., Menschaert J., Couvreur M., Ronse A., Heyn M., Janssen J., Antrop M., Geypens M., Hermey M. & De Blust G. (2002). Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Studieopdracht in het kader van actie 134 van het Vlaams Milieubeleidsplan 1997-2001. In opdracht van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Milieu, Natuur, Land- en Waterbeheer.

- Van Vessem, J. & E. Kuijken, 1986. Overzicht van de voorgestelde speciale beschermingszones in Vlaanderen voor het behoud van de vogelstand (E.G.-Richtlijn 79/409/EEG van 2 april 1979). Instituut voor Natuurbehoud, Hasselt.
- Van Gompel, J., 1993. De avifauna van de Uikerkse Polder. Natuurreservaten vzw, Werkgroep Uitkerkse Polder, Blankenberge.
- Vanpraet, J. (ed.), 1988. Veldornithologisch jaarboek van Noord-West-Vlaanderen 1986-1987. F. De Scheermaeker, Brugge.
- Vanpraet, J. & F. De Scheermaeker, 1989. Veldornithologisch jaarboek van Noord-West-Vlaanderen 1987-1988. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, Brugge.
- Vermeersch, G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken, 2004. Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- Vermeersch, G., A. Anselin & K. Devos, 2006. Bijzondere broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994-2005. Populatietrends en recente status van zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen. Mededeling INBO.M.2006.2. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Wetlands International, 2002. Waterbird population estimates. Third Edition. Wetlands International Global Series No. 12, Wageningen, The Netherlands.
- Wetlands International, 2006. Waterbird population estimates. Fourth Edition. Wetlands International, Wageningen, The Netherlands.
- Wils, C., Paelinckx, D., Adams, Y., Berten, B., Bosch, H., De Knijf, G., De Saeger, S., Zwaenepoel A. 2001. BWK-kartering poldergebied Klemskerke-Vlissegem, in de periode juli-augustus 2000. West-Vlaamse Intercommunale voor Economische Expansie, Huisvestingsbeleid en Technische Bijstand.
- Zwaenepoel A. 2000. BWK-kartering poldergebied Kwetshage (Jabbeke), in de periode juni 2000. West-Vlaamse Intercommunale voor Economische Expansie, Huisvestingsbeleid en Technische Bijstand.
- Zwaenepoel A. 2001. BWK-kartering poldergebied Lissewege-Dudzele, in de periode juli-augustus 2000. West-Vlaamse Intercommunale voor Economische Expansie, Huisvestingsbeleid en Technische Bijstand.
- Zwaenepoel A. 2001. BWK-kartering poldergebied Meetkerkse Moeren, in de periode juli-augustus 2000. West-Vlaamse Intercommunale voor Economische Expansie, Huisvestingsbeleid en Technische Bijstand.
- Zwaenepoel A. 2001. BWK-kartering poldergebied Oostends Krekengebied, in de periode juli-augustus 2000. West-Vlaamse Intercommunale voor Economische Expansie, Huisvestingsbeleid en Technische Bijstand.